

**T.C.
GENELKURMAY BAŞKANLIĞI
ANKARA**

ÖLÜMÜNÜN 62'NCİ YIL DÖNÜMÜNDE KÂZIM KARABEKİR PANELİ (25 OCAK 2010)

Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları

**ANKARA
GENELKURMAY BASIMEVİ
2010**

ISBN: 978-975-409-585-2

NSN: 7610270499229

SUNUŞ

ATATÜRK'ün yakın silah arkadaşlarından Korgeneral Kâzım KARABEKİR için ölümünün 62'nci yıl dönümüne atfen Genelkurmay Başkanlığı tarafından düzenlenen "Ölümünün 62'nci Yıl Dönümünde Kâzım KARABEKİR" başlıklı özel anma töreni, 25 Ocak 2010 tarihinde Genelkurmay Karargâhı Orbay Salonu'nda icra edilmiştir. Törene çok sayıda üst düzey subay, akademisyen ve basın mensubu katılmıştır.

Törende ayrıca Kâzım KARABEKİR için bir panel icra edilmiştir Prof.Dr.İlber Ortaylı başkanlığında icra edilen panelde; Prof.Dr.Azmi Süslü tarafından "ATATÜRK'ün Yakın Silah Arkadaşlarından Kâzım KARABEKİR", Prof.Dr.Reşat Genç tarafından "Kâzım KARABEKİR'in Asker Kişiliği ve Eğitimci Yönü", Doç.Dr.Vahdet Keleşyılmaz tarafından "İstiklal Harbi'nde Kâzım KARABEKİR'in Doğu Cephesi Faaliyetleri", Kâzım KARABEKİR'in kızları Timsal Karabekir Yıldırım tarafından "Kâzım KARABEKİR'den Hatıralar" ve Hayat Karabekir Feyzioğlu tarafından ise "Anılar" adlı bildiriler sunulmuştur.

Panel sonunda soru-cevap bölümü yer almış ve Sayın Genelkurmay Başkanı, günün anlam ve önemini belirten konuşmasını müteakip konuşmacılara günün anısına birer şilt takdim etmiştir.

Panelde sunulan bildirileri kapsayan "Ölümünün 62'nci Yıl Dönümünde Kâzım KARABEKİR Paneli (25 Ocak 2010)" adlı bu kitap, Genelkurmay ATASE Başkanlığı tarafından yayıma hazırlanmış ve asker sivil tüm araştırmacıların istifadesine sunulmuştur.

Abdullah ATAY
Korgeneral
ATASE ve Dent. Başkanı

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ

İÇİNDEKİLER	III
-------------------	-----

Musa Kâzım KARABEKİR'in Öz Geçmişi

Dr.Hv.Öğ.Yb.F. Rezzan ÜNALP	1
-----------------------------------	---

ATATÜRK'ün Yakın Silah Arkadaşlarından Kâzım KARABEKİR

Prof.Dr.Azmi SÜSLÜ	5
--------------------------	---

Kâzım KARABEKİR'in Asker Kişiliği ve Eğitimci Yönü

Prof.Dr.Reşat GENÇ	23
--------------------------	----

İstiklal Harbi'nde Kâzım KARABEKİR'in Doğu Cephesi Faaliyetleri

Doç.Dr.Vahdet KELEŞYILMAZ	37
---------------------------------	----

Kâzım KARABEKİR'den Hatıralar

Timsal KARABEKİR YILDIRAN	41
---------------------------------	----

Anılar

Hayat KARABEKİR FEYZİOĞLU	43
---------------------------------	----

Genelkurmay Başkanı Orgeneral İlker BAŞBUĞ'un Kâzım KARABEKİR'i Anma Törenindeki Konuşması

45

Kâzım KARABEKİR Paneli Fotoğrafları	49
---	----

MUSA KÂZİM KARABEKİR (1318 - P.1)

Korgeneral

1882 - 1948

Dr.Hv.Öğ.Yb.F. Rezzan ÜNALP*

1882 yılında İstanbul'da dünyaya geldi. Aslen Karamanlıdır. Babası 16 yaşında Kırım Savaşı'na gönüllü olarak yazılmış, Silistre ve Sivastopol Muharebelerinde yaralanmış Mehmet Emin Paşa'dır. Beş kardeşin en küçüğü olan Kâzım KARABEKİR, ilkokula İstanbul Zeyrek'te başlamış, daha sonra babasının görevi nedeniyle ilkokul öğrenimine Van, Harput ve Mekke'de devam etmiştir.

Babasının vali vekili göreviyle bulunduğu Mekke'de vefat etmesi üzerine aile İstanbul'a dönmüş ve öğrenimini Fatih Askerî Ortaokulunda sürdürmüştür.

1899 yılında Kuleli Askerî Lisesinden, 1902 yılında Piyade Teğmen olarak Harp Okulundan, 1905 yılında Harp Akademisinden hep birincilikle mezun olan Kâzım KARABEKİR; 1906 yılında Manastır'daki 3'üncü Orduya Bölük Komutanı olarak atanmıştır. 31 Mart Olayı üzerine Hareket Ordusunun 2'nci Tümen Kurmay Başkanı olarak İstanbul'a gelmiş, 1910 Arnavut Ayaklanmasını bastırmak için kurulan Mürettep Kolordunun Harekât Şubesi Müdürü olarak görev yapmıştır.

Balkan Savaşı sırasında Edirne'deki 10'uncu Tümenin Kurmay Başkanı olan Yüzbaşı Kâzım Bey; 1912 yılında binbaşılığa terfi etmiş, Edirne savunmasında Bulgarlara esir düşerek Sofya'ya gönderilmiş, Edirne'nin geri alınmasından sonra esaretten kurtulmuştur. İstanbul'a döndükten sonra Genel Karargâh 2'nci Şubede İstihbarat Müdürü olarak görev yapan, 1914'te yarbaylığa terfi eden Kâzım Bey; Mart 1915'te İstanbul'da bulunan 14'üncü Tümen Komutanlığına atanmıştır.

Bu tümenin Çanakkale Cephesi'ne gönderilmesi üzerine, Seddülbahir bölgesindeki Kerevizderesi Muharebelerine katılmıştır.

Daha sonra Ekim 1915'te İstanbul'daki 1'inci Orduya, Kasım 1915'te de Irak Cephesi'ndeki 6'ncı Orduya Kurmay Başkanı olarak atanan, Aralık 1915'te de albaylığa terfi eden Kâzım KARABEKİR; Nisan 1916'da Basra bölgesinde Kut'ül-Ammare'yi kuşatmakta olan 18'inci Kolordunun komutanıdır.

Albay Kâzım Bey, Irak Cephesi'nde bir yılı aşkın süre görev yaptıktan sonra, önce 2'nci Kolordu ve daha sonra 1'inci Kafkas Kolordusu Komutanı olarak Doğu Cephesi'nde görevlendirilmiştir.

* Askerî Tarih Şube Müdürü

3'üncü Orduya bağlı, 1'inci ve 2'nci Kafkas Kolorduları tarafından Şubat 1918'de başlayan askerî harekât neticesinde Kâzım KARABEKİR birlikleriyle Erzincan'a girmiş, sıra Erzurum'a geldiğinde Albay KARABEKİR, 2'nci Kafkas Kolordusunun yardımını beklemeden birlikleriyle taarruza geçmiş, buna neden olarak da "Gördüğüm mezalim tablosu, oradaki birliklere imdada bizi mahkûm etmişti." sözleriyle açıklama getirmiştir.

Temmuz 1918'de tümgeneralliğe terfi eden Kâzım KARABEKİR Paşa, Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasıyla Tekirdağ'daki 14'üncü Kolorduya komutan olarak atanırken Doğu Anadolu yeniden işgale maruz kalmıştır.

Mart 1919'da Erzurum'daki 15'inci Kolordu Komutanlığına atanan KARABEKİR Paşa, askerlikten istifa ettiğini ve vatanın kurtuluşu için mücadeleye sonuna kadar devam edeceğini İstanbul'daki Harbiye Nezaretine bildiren Mustafa Kemal Paşa'yla 10 Temmuz 1919 günü Erzurum'da yaptığı görüşmede, Mustafa Kemal Paşa'yı selamlar ve şunları söyler:

"Kumandamda bulunan zabitan ve efradın hürmet ve tazimlerini arza geldim. Siz bundan evvel olduğu gibi bundan böyle de muhterem kumandanımsınız. Kolordu komutanına mahsus araba ile maiyetinize bir takım süvari getirdim. Hepimiz emrinizdeyiz."

Bu görüşmeden kısa bir süre sonra Harbiye Nezaretinden Erzurum'a çekilen telgrafla Kâzım KARABEKİR Paşa'dan Mustafa Kemal Paşa'nın yakalanarak İstanbul'a gönderilmesi için yardım istendiğinde ise KARABEKİR Paşa bu telgrafa, "Mustafa Kemal Paşa gibi memlekette namusuyla, askerî hizmetleri ve vatanperverliği ile tanınmış, vatanın ve milletin menfaatlerine aykırı hiçbir şeyi görülmemeyen bir şahsın tutuklanmasının ve kolorduca da bunun için yardımda bulunulmasının mümkün olamayacağı" şeklinde cevap vermiş ve Harbiye Nezaretinin teklifini geri çevirmiştir.

Erzurum Kongresi Temsil Heyetine seçilen, İstanbul'un işgali karşısında Erzurum'da Kontrol Memuru olarak bulunan Yarbay Rawlinson ile emrindeki beş eri tevkif ettiren ve bunları Malta'daki Türk esirlerinin serbest bırakılması karşısında Trabzon'dan bir İngiliz zırhlısıyla gönderen, Gümrü ve Kars Antlaşmalarına başkanlık yapan, ilk mecliste Edirne milletvekili olarak yer alan KARABEKİR Paşa; Sarıkamış, Kars, Gümrü, Ardahan'ın tekrar alınmasındaki büyük başarının sahibidir.

Kazanılan başarı, Doğu Cephesi'ndeki dört tümenin Batı Cephesi'ne gönderilmesine ve bu birliklerin Sakarya Meydan Muharebesi ile Büyük Taarruz'a katılmalarına imkân sağlamıştır.

Askerî başarılarının yanı sıra "çocukların hafızalarını hırpalamadan görgülerini ve muhakeme kudretlerini artırmak" amaçlı eğitim anlayışıyla savaşta yetim kalan binlerce çocuğun meslek sahibi bireyler hâline gelmesini sağlayan, 31 Ekim 1920'de korgeneralliğe terfi eden KARABEKİR Paşa;

Doğu Cephesi'nin Ekim 1923'te lağvedilmesi üzerine Ankara'daki 1'inci Ordu Mufettişliğine atanmıştır.

Fransızca, Almanca, Rusça ve Bulgarca bilen, keman çalmanın yanı sıra savaş yıllarında Şark Cephesi şehit çocuklarından "Cephe Bando" kurduran KARABEKİR Paşa; son rütbesindeyken Aydınli bir ailenin kızı olan İclal Hanım'la 7 Temmuz 1924 tarihinde evlenmiştir.

1'inci Ordu Mufettişi ve aynı zamanda Mecliste İstanbul Milletvekili olarak yer alan, Ekim 1924'te 1'inci Ordu Mufettişliğinden istifa ederek milletvekilliği görevine devam eden ve Mart 1927'de emekliye ayrılan, 1939 yılında İstanbul'dan milletvekili seçilerek tekrar Meclise giren Kâzım KARABEKİR; 1946-1948 yılları arasında Meclis Başkanı olarak görev yapmıştır.

25 Ocak 1948'de geçirdiği kalp krizi sonucu 26 Ocakta hayata veda eden Korgeneral Kâzım KARABEKİR'in son yolculuğuna uğurlanırken üzerine örtülen bayrak, Kars'ı geri aldığında Kars Kalesi'ne çektiirdiği bayrak olmuştur.

Temiz bir ruhun ve cesur bir karakterin bütün erdemlerini göstermiş olan Korgeneral Kâzım KARABEKİR'in her zaman yanında taşımış olduğu bu bayrak, İstanbul Harbiye'deki Askerî Müzede onun unutulmazlığının nişanesi olarak gururla sergilenmektedir.

ATATÜRK'ÜN YAKIN SİLAH ARKADAŞLARINDAN KÂZİM KARABEKİR

Prof.Dr.Azmi SÜSLÜ

Sayın Başkan, Sayın Genelkurmay Başkanım, Değerli KARABEKİR Ailesi, Saygıdeğer Dinleyiciler,

Tuhaf yüzyıl, en uzun yüzyıl, en kanlı yüzyıl, en kötü, en sefil, en karanlık yüzyıl olarak isimlendirilen XX. yüzyıl, şüphesiz insanlık tarihinin iki dünya savaşının yanı sıra birçok sıcak savaşın yaşandığı bir yüzyıl olmakla kalmamış; ideoloji kavgaları ve boğazlaşmalarıyla, büyük soykırım olaylarıyla; büyük, uzun, ölümcül sürgünlerle tarihin şahit olduğu, iki yüz milyondan fazla insanın hayatını kaybettiği, doğanın en çok tahrip edildiği ve insanlık için bir utanç yüzyılı da olmuştur.

Yine tarihin bir tuhaf tecellisi olarak bu yüzyıl; birçok imparatorluğu, devleti söndürürken birçok yeni devleti de gün ışığına çıkarmış, birçok kahramanı ve önderi de iz bırakanlar listesine kaydetmiştir.

Bu onur listesinin büyük bir kısmı da yine tuhaf bir tecelli gibi veya o günlerin ve günümüzün bazı tarihçi, strateji uzmanı ve diplomatlarına göre, “maalesef” veya “maatteşekkür” Türklerin içinden çıkmıştır. Dünya onur listesinin ilk başında hiç şüphesiz Mustafa Kemal ATATÜRK yer almaktadır. Listenin Türk tarafında Birinci Dünya Savaşı’nın, Millî Mücadele’nin ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunun başmimarları arasında, ATATÜRK’ün yanı sıra ona okul, meslek, silah ve fikir arkadaşlığı yapanlardan biri de Musa Kâzım KARABEKİR olmuştur.

Başarılı öğrencilikleriyle, subaylık, komutanlık, idarecilik, diplomatlık, milletvekilliği, meclis başkanlığı, çocuk-yetim babalığı, asker babalığı, dürüstlük, samimiyet, açıklık, inançlılık, kararlılık, taktik ve vizyon sahipliğiyle, kadirşinaslık ve vefalılıkla şüphesiz ATATÜRK’e en yakın olanlardan biriydi Kâzım KARABEKİR.

Bir vefa borcu ve nesiller için birer örnek abide olarak Mustafa Kemal ATATÜRK ve Kâzım KARABEKİR’le birlikte 51 silah ve fikir arkadaşı; ATATÜRK’ün 100’üncü doğum yıl dönümünde, 06 Kasım 1981 tarihli Devlet Mezarlığı Kanunu’nda yer almışlar ve Anayasa’nın 134’üncü maddesi ve 2876 sayılı Kanun’la, 18 Ekim 1983 tarihinde de ATATÜRK’ün manevi himayesinde, Cumhurbaşkanının gözetim ve denetiminde ve Başbakanlığa bağlı olarak kurulan ATATÜRK Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumunun dört bağlı kuruluşundan ATATÜRK Araştırma Merkezinin Şeref Üyeleri sayılmışlardır.

Türkiye Cumhuriyeti’nin 75’inci yılı kutlamalarında, 1998 yılında ise biz, bir meslektaşımızla birlikte bu önderlerin hayat hikâyelerini “ATATÜRK’ün Silah Arkadaşları-ATATÜRK Araştırma Merkezi Şeref Üyeleri” adıyla yayımlarken Kâzım KARABEKİR’le ilgili olarak ayrıca, ölümünün 52’nci yıl dönümü anısına, Kâzım KARABEKİR kasabasında “Fikir, Siyaset ve Devlet Adamı Kâzım KARABEKİR Paneli”ni ve yine 25 Ocak 1994

tarihinde Türk Parlamenterler Birliği Başkanlığının gerçekleştiği “Kâzım KARABEKİR Paşa’ya Anma Töreni”ni aynı merkezde yayımlamıştık.

Yine yeni bir kadirşinaslık ve tarih vefasıyla Genelkurmay Başkanlığımız tarafından “Türkiye Cumhuriyeti’nin İz Bırakanları”nın yıl dönümlerinde birkaç aydan beri bilimsel toplantılarla anılması ve bunların muhtemelen yayımlanması ise bilim camiasını, ailelerini, hepimizi gururlandırmaktadır. Şükranlarımızı sunarız.

Mustafa Kemal’in bulunduğu cephelerin ve ortamların hemen hemen tamamında bulunan Kâzım KARABEKİR’in ailesini, hayatını ve kişiliğini, resmî ve vicdani görevlerini, başarılarının sırlarını, ATATÜRK ve meslektaşlarıyla olan dostane ilişkilerini, gönül bağlarını, vefakârlıklarını, çocuklara ve millete olan güvenini, bağlılık ve hizmetlerini, siyasi hayatındaki iniş ve çıkışlarını, fikirlerini, yazılı eserlerini ve gök kubbede bıraktığı hoş sadayı doğrudan doğruya onun yazdığı eserlerinden, aile efradından, Aile Vakfı Arşivinden, Cumhurbaşkanlığı, TBMM, Başbakanlık, Genelkurmay Başkanlığı Arşivlerinden ve başta ATATÜRK ve silah arkadaşlarıyla olan yazışmalarından, yaşadığı dönemde ve günümüzde hakkında yazılan yerli ve yabancı kaynaklardan yararlanarak ve mümkün olduğunca kronolojik bir sırayla ölümünün 62’nci yıl dönümünde takdim etmeye çalışacağız.

1. Kâzım KARABEKİR’in Ailesi, Hayatı, Kişiliği, Başarıları

Kâzım KARABEKİR, 23 Temmuz 1882 (11 Temmuz 1298/7 Ramazan 1299)’de İstanbul’un Küçük Mustafa Paşa semtinde, Zeyrek’te doğmuştur. Aslen Karaman’ın Gaferiyat veya Gafriyyat nahiyesinden, kasabasından, bugünkü Kâzım KARABEKİR ilçesindendir.

Kendi çıkardığı aile kütüğüne göre Musa KARABEKİR, Fatih döneminde Karamanoğullarının 1466’daki son muharebesinde Gedik Ahmet Paşa ordusuna yardım eden dedesi KARABEKİR’in oğlu Mehmet Emin Paşa’nın beş erkek çocuğunun en küçüğüdür. Annesi Hacı (Hâciye) Havva Hanım ise yine aynı aileden, babasının halasının küçük kızı Ziyne’tin kızıdır. Ailenin her iki tarafı da Selçuklu Türklerindendir.

Ali Fuat Cebesoy’un “Sınıf Arkadaşım ATATÜRK” kitabındaki hatıralarında Kâzım KARABEKİR’in babası Mehmet Emin Paşa’nın, Cebesoy’un babasının dedesi Müşir (Mareşal) Mehmet Ali Paşa’nın eşi Âişe Hanım’la akrabalığı da vardır.

Babası Mehmet Emin Paşa, 1853 sonlarında Ruslarla savaşmak için Rumeli’ye giden “Karamanlı Gönüllüler”le Silistre Müdafaası’nda (15 Mayıs-25 Haziran 1854) ve Kırım Savaşı’nda, Sivastopol Kuşatması’nda başarı göstermiş; Gümüş Muharebe Madalyası (Sivastopol Nişanı) almış, 19 yaşında düzenli orduya alındıktan sonra başarılı çalışmalarıyla Gazilik ve Paşalık rütbeleri almıştır. Kastamonu, Van, Harput’ta görevler yapmış ve Mekke Vali Vekilliği sırasında koleradan 1893’te vefat etmiştir.

Annesi Hacı Havva Hanım ise İstanbul'a dönerek üç çocuğuna hem annelik hem de babalık ederek 1917'de İstanbul'da vefat etmiştir.

İstanbul'da Sıbyan Mektebinde beş yaşında (1886) ilkokula başlayan "Zeyrekli Kâzım", babasının görevleri nedeniyle Van'dan sonra gittikleri Harput'ta 1889'da ilköğrenimini tamamlamıştır. 9-11 yaşları arasında Mekke'de serbest okumuş ve babasının ölümü üzerine İstanbul'a dönmüştür.

Ortaöğrenim tahsilinde Fatih Askerî Rüştiyesini sınıf birincisi olarak bitirdikten sonra (1896), askerî eğitimini Kuleli Askerî İdadisini (Lisesini) 1899'da birincilikle tamamlamıştır. Bunun devamında, 1902 yılında Pangaltı Harbiye Mektebini (Harp Okulunu) birincilikle ve Mülâzım-ı Sâni (Teğmen) rütbesiyle bitirince Kurmay (Erkânıharp) sınıfına ayrılarak Harp Akademisini 5 Kasım 1905'te yine birincilikle, Kurmay Yüzbaşı olarak ve üstün başarısı üzerine Altun Maarif Madalyası alarak bitirmiştir.

İkinci ile aralarında çok fazla not farkı olduğu için okul idaresi, onu öğretmen olarak okulda bırakmak istemişse de Kâzım KARABEKİR iki yıllık stajını 3'üncü Orduda süvari, topçu, piyade bölük komutanlığı hizmetiyle Manastır'da yaparken Binbaşı Enver ile birlikte sonradan İttihat ve Terakki olacak olan Osmanlı Hürriyet Cemiyetinin şubesini kurmuş; burada Rum ve Bulgar eşkıya takibi ve imhasındaki başarıları nedeniyle Kıdemli Yüzbaşı (Kolağası) rütbesine terfi ettirilmiştir.

İkinci Meşrutiyet'in ilanıyla 19 Kasım 1908'de, Edirne'deki 3'üncü Ordu Piyade Tümen Kurmaylığına atanmıştır. 1909'da 31 Mart (13 Nisan) Olayı üzerine Hareket Ordusundan mürekkep 2'nci Fırka Kurmay Başkanı olarak İstanbul'a gelmiş ve Yıldız Sarayı'nın işgalinde bulunmuştur.

1910 yılındaki Arnavutluk isyanının bastırılmasında Kolordu Harekât Müdürü olarak başarılı görevler yapmıştır.

Edirne Tümeni Kurmay Başkanlığındayken 28 yaşındaki Kıdemli Yüzbaşı Kâzım Zeyrek, bir ilki daha yaparak ve 21 Haziran 1934 tarihli Soyadı Kanunu'ndan 23 yıl önce, 15 Nisan 1911'de Harbiye Nezaretine dilekçe vererek aile lakabı olan KARABEKİR'i soyadı olarak resmen kullanmaya başlamıştır.

Vekâleten Bulgar Hududu Edirne Komiserliğinde (27 Nisan 1912) Binbaşılığa atanmış, Birinci Balkan Savaşı sırasında Edirne'yi savunurken esir düşmüş (22 Nisan 1913) ve İkinci Balkan Savaşı sırasında 29 Eylül 1913'te esaretten kurtulmuştur. Buradaki Türk-Rus ve Bulgar Karma Komisyonuna Türk temsilcisi olarak katılmıştır.

Trablusgarp ve Balkan Savaşlarındaki yenilgileri ve kayıpları gören, Osmanlı Devleti'nin her tarafındaki kaynaşmaları ve Birinci Dünya Savaşı'nın ayak seslerini duyan Kâzım KARABEKİR; 1913 yılında Askerî Şûra'ya ve Sofya Ataşemiliteri Kurmay Binbaşı Mustafa Kemal'e gönderdiği raporlarını, uyarılarını 11 Ocak 1914'te atandığı Genelkurmay İstihbarat Şube Müdürlüğü ve bu dönemdeki Avrupa Seyahati (26 Mayıs) sırasında ve

sonrasında ayrıca Liman von Sanders başkanlığındaki Alman Askerî Heyeti İstanbul'a gelince de tekrarlamıştır. Bu da "Türk ordusunun bir Cihan Savaşı'na hiç girmeden ıslahı, güçlendirilmesi ve mecbur kalınırsa da en az zararla çıkması" düşüncesidir. Bu düşünce bize, bu tarihlerde -1914 yılında- başta Mustafa Kemal ve Kâzım KARABEKİR olmak üzere aydınlar ve yetkililerce ve 6 yıl sonra, 28 Ocak 1920 tarihli Son Osmanlı Meclisi Mebusanında alınan Misakımillî kararlarının bir benzeri gibi, Türklerin çoğunlukta olduğu bölgelerdeki nüfusunu gösteren nispetli harita ve istatistiğinin Osmanlıca ve Fransızca olarak yayımlanması düşüncesini uyandırmıştır. 1914 Osmanlı Resmî İstatistiği (Statistique Officielle de 1914) adıyla iki dilde yayımlanan ve Cumhurbaşkanlığı, Genelkurmay ATASE Başkanlığı ve Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivlerinden yararlanarak yayımladığımız bu harita ve istatistik, gerçekten enine boyuna araştırılması gereken bir belgedir.

Birinci Dünya Savaşı'nda Yarbay Kâzım KARABEKİR'i İran Harekâtı'nda (Ocak 1915, 1'inci Kuvve-i Seyyare Komutanı), Marmara ve Karadeniz kıyılarının tahkimatı için 14'üncü Tümen Komutanlığı sırasında Çanakkale'de Seddülbahir'de ve Kerevizderesi'nde üç buçuk ay boyunca savaştığı Fransızlara karşı kazandığı başarılarından dolayı devletten "Muharebe Gümüş Liyakat Madalyası" (28 Temmuz 1915), Ordudan "Harp Madalyası" (2 Ekim 1915), Almanya'dan "İkinci Rütbeden Kron de Broş Kılıçlı Nişanı" ve Avusturya-Macaristan'dan da "İkinci Sınıf Salib Nişanı" almış ve bilahare Almanya'dan iki madalya daha almıştır. Irak Cephesi Ordu Kurmay Başkanı iken Gelibolu Muharebeleri'ndeki başarılarından dolayı "Üç Yıl Savaş Zammı"yla Albaylığa (Miralaylığa) yükseltilmiştir.

Kut'ül-Ammare'de Feldmareşal Von der Goltz Paşa'nın tifüsten ölmesi ve yerine atanan Enver Paşa'nın amcası Halil (Kut) Paşa'nın yanlış kararlarına rağmen İngilizlere karşı kazanılan zaferdeki başarıları üzerine "Muhabere Altın Liyakat Madalyası" ve "İki Yıllık Kıdem Zammı"yla taltif edilmiştir (28 Şubat 1917).

8 Nisan 1917'de Kur.Alb.Cafer Tayyar (Eğilmez) ile becayiş yapan Kâzım KARABEKİR, Rus Kafkas Ordusuna karşı Van, Muş, Bitlis, Çapakçur civarını savunan Diyarbakır'daki Mustafa Kemal'in bulunan 2'nci Ordu Komutanlığındaki başarılarından dolayı Avusturya - Macaristan İmparatorluğu'ndan "Üçüncü Sınıf Askerî Meziyet Nişanı" ve çıkarılan bir "İrade" ile "Yeniden Kılıçlı İkinci Mecidî Nişanı" ile ödüllendirilmiştir.

2. Erzincan, Erzurum, Kars ve Gümrü'nün Kurtuluşu

27 Aralık 1917'de Erzincan karşısındaki 1'inci Kafkas Kolordusu Komutanlığına ısrarları üzerine atanan Kâzım KARABEKİR, 18 Aralık 1917'de Ruslarla imzalanan mütareke ile Erzincan'ı 13 Şubat 1918'de 30 Ekim 1914'ten beri devam eden Rus işgalinden ve Ermeni katliamından kurtarmıştır.

Mareşal; kışa, Ermeni faaliyetlerine, zaman zaman Genelkurmayla veya 3'üncü Ordu Komutanlığının (Vehip Paşa ve Şevki Paşa) hız kesmelerine rağmen Kâzım KARABEKİR; büyük bir strateji ve özveriyle 12 Mart 1918'de Erzurum'u, 5 Nisanda Sarıkamış'ı, ileri ve cesur bir hareketle 25 Nisanda Kars'ı da kurtarmıştır.

Böylece 40 yıllık Kars esaretine son verilmiş, Ermeni faaliyetleri sonucu doğu illerinin mezarlık ve yangın yeri hâline gelmesi büyük ölçüde önlenirken birçok silah, mühimmat ve erzak ele geçirilmiştir. Kars müstahkem mevkinin işgalindeki kudret ve cesaretinden dolayı "İki Yıl Seferi Kıdem" alan Kâzım KARABEKİR, Tümgeneralliğe (Mirlivalığa) terfi etmiştir.

15 Mayıs 1918'de de 40 yıl önceki hududu, Arpaçay'ı geçerek Gümrü şehrini almıştır. Bu yenilgiler üzerine Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'dan oluşan Kafkas Hükûmetinden ayrılan Ermenistan barışa razı olmuş ve 14 Haziran 1918'de imzalanan Batum Muahedesi'yle "Elviye-i Selase"den (üç vilayetten) başka Ahıska ve Ahılkelek Türklere geçmiştir.

3. Kâzım KARABEKİR'in Mustafa Kemal'le Olan Kader Birliği ve Dostlukları

30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'nin imzalanması üzerine birçok general gibi Kâzım KARABEKİR de İstanbul'a dönme emri almıştır.

28 Kasım 1918'de Reşit Paşa vapuruyla İstanbul Boğazı'ndan geçerken gördüğü manzara karşısında Kâzım KARABEKİR Paşa kendi ifadesiyle "ömrünün en büyük acısını duyduğunu" belirtmiştir. Karadeniz'e açılan büyük Kızıl Haç gemisi, Boğaz'ın iki tarafındaki tabyalarda çekilmiş İngiliz ve Fransız bayrakları, Büyükdere'de bir müfrezenin Türk bayrağını indirip İngiliz bayrağını çekerken kabarık İngiliz subayı karşısında ıstırap içinde kıvranan Türk subayı... Ama bu elim tablo karşısında yıkılmayıp tarihî kararını veren cesur bir General, Kâzım KARABEKİR; "Tek dağ başı mezar oluncaya kadar uğraşmalı!" demiş ve daha sonra Ankara'da 1924'te aynı ifadeyi Ülkü Marşı'nda tekrarlamıştır:

"Dünya varsa biz varız,

İstiklalle yaşarız,

Son dağ başı, son kal'a

Son ordu: Son aile!..."

Mustafa Kemal; aynı kararlılığı, değişik kelimelerle 9'uncu Ordu Müfettişi sıfatıyla Erzurum'a gidişinde yaptığı ve Kâzım KARABEKİR'in de yer aldığı gizli toplantıda (5-6 Temmuz 1919) şöyle dile getirmiştir: "Memlekette ve elimizde tek tepe ve tek kurşun kalıncaya kadar mücadele etmek azmimiz daima mahfuz kalacaktır ve kalmak mecburiyetindedir."

Mustafa Kemal benzer bir ifadeyi daha sonraki yıllarda Rus Lideri Lenin'in "Silah, cephane, savaştacak insan yok, mücadeleyi başaramazsınız."

dediğinde “Anadolu’nun tek bir dağında, tek bir insan kalsa bile mücadeleyi başaracağız.” şeklinde cevaplayarak tekrarlamıştır.

Kâzım KARABEKİR, İstanbul’da ilk görüştüğü arkadaşı “çok bedbin” olan İsmet Paşa’dan sonra 30 Kasım 1918’de Harbiye Nazırı Abdullah Paşa’ya “Mütareke hükümlerine uyularak ordunun terhis edilmesinin, işgallere, özellikle de doğunun işgaline göz yumulmasının ülke için felaket olacağını, Ermenilerin, Gürcülerin, Rumların Müslümanları katledeceğini” bildirmiştir.

Cuma Selamlığı çıkışında huzuruna çağıran Vahdettin’le ve o zaman Padişahın Fahrî Yaveri (Fahrî Yaver-i Hazret-i Şehriyârî) olan Mustafa Kemal’le görüşen Kâzım KARABEKİR, açıkça ve cesurca ülkenin içinde bulunduğu kötü durumdan kurtuluş çarelerini tartışmıştır.

Tekirdağ Kolordu Komutanlığı görevinden kendi isteğiyle tekrar doğuya, sorumluluk alanları genişletilmiş olan 15’inci Kolordu Komutanlığı görevine giderken arkadaşlarıyla yine istişarede bulunan Kâzım KARABEKİR, 11 Nisan 1919’da ameliyat sonucu Şişli’deki evinde istirahat eden, Mustafa Kemal’le “mahrem” bir görüşme daha yapmıştır:

“Paşa’m! Ben yarın Erzurum’a hareket ediyorum. İstanbul’da ne vaziyette kalırsanız kalınız, bir şey yapmak imkânsızdır. Sükût edersek mahvımız mukadderdir. Behemehâl Anadolu’ya ordunun başına geliniz. Hem de şarka; milletin kurtuluş anahtarı şarktır. Orada her şey mümkündür. Ordu da kuvvetlidir, halkı da beraber gider. Ben kati kararımı verdim. Planım basittir. Millî bir hükûmet teşkili ve doğu vilayetlerini istilaya hazırlanan Ermenistan’ı bize güzel bir sulh rehinesi olarak elde tutmak, sonra hadiselerle göre batıya dönmektir... Benim ahdim, tek dağ başı mezar oluncaya kadar uğraşmaktır. İstiklalimizi ve hiç değilse millî namusumuzu kurtaracak olan ancak bu karardır.” Mustafa Kemal’in “Bu da bir fikirdir. Ahval size günden güne hak veriyor. Size muvaffakiyet dilerim.” demesi üzerine Kâzım KARABEKİR ısrarla “Bunun bir fikir değil, kati bir karar olduğunu anlattım. Ordu ve halk bu fikir etrafında muhakkak toplanacaktır. Şarkta millî hükûmet esaslarını kurduktan sonra siz garba teveccüh edersiniz. Şark vazifesini ben üstlenirim. Eğer gelmeyecekseniz hareketimi ona göre tanzim edeyim.” deyince Mustafa Kemal, “İyi olayım size mülaki olmaya çalışırım.” vaadini vermiştir.

Kâzım KARABEKİR’in Mustafa Kemal’le olan bu görüşmelerini ve kesin kararını, onun Zeyrek’te kardeşinin bahçeli evindeki görüşmelerini nakleden Rauf Orbay da benimsemiş ve elinden geleni yapacağını söylemiştir.

Daha sonra 22 Haziran 1919’da Amasya Tamimi kararlarını Kâzım KARABEKİR’in 15’inci Kolordusuna da gönderdiğinde, kararların doğru olduğunu; ancak Sivas Kongresi’nden önce Erzurum Kongresi’nin toplanmasının daha yerinde olacağını belirtmesi üzerine Mustafa Kemal, “Erzurum’dan böyle bir karşılık alacağımı kestirmiştim, yanılmamışım.

İstanbul'da kendisiyle görüştüğüm zaman, KARABEKİR doğuda değişik adlar altında toplanmış olan kuruluşları birleştirerek Erzurum'da bir 'karşı koyma merkezi' yaratılmasının ve 'millî bir Türk Hükûmetinin temellerini kurarak yine buradan harekete geçilmesinin yerinde olacağından söz etmişti... Memleketi doğu ve batı diye ikiye bölmek doğru değildir. Vatani bir bütün olarak ele almalı, kurtuluş için genel çareler aranmalıdır.”

1919'un sonbaharında, birçok Türk aydınının ülkenin kurutuluşu için “merhametten medet ummak, manda ve himayeye sığınmak, aciz durumdaki İstanbul Hükûmetine umut bağlamak” yerine “istikbalin silahla ve milletin gücüne dayanarak” elde edilmesinin tek çare olduğu düşüncesindeyken Kâzım KARABEKİR ve Mustafa Kemal bunun planını, programını yapmışlardır. Ancak arada bir farkla ki ağırlık merkezinin birinin Erzurum, sonra bütün vatan toprakları; diğerinin ise bütün vatan topraklarının yani vatan sathı olduğudur. Tarih her ikisini de haklı çıkaracaktır.

4. İstanbul'un Sonbaharı, Anadolu'nun İlkbaharı - Millî Mücadele

Kâzım KARABEKİR, 13 Mart 1919'da tayin edildiği 15'inci Kolordu Komutanlığına İstanbul'dan Gülcemal vapuruyla 12 Nisan 1919'da hareket ederek başlamış; 17 Nisanda Samsun'a, ertesini gün Ordu ve Giresun'a uğrayarak 19 Nisan 1919 sabahı Trabzon'a gelmiş ve 30 Nisana kadar burada Trabzon “Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti” yetkilileriyle istişare ederek 3 Mayıs'ta Erzurum'a ulaşmıştır.

Mondros Mütarekesi hükümlerini bahane eden İngilizler, 13 Nisan 1919'da Kars'ı işgal etmişler ve buraya bir Ermeni vali ile Ermeni komutan atamışlardır. Bu tarihten itibaren de Ermeniler, Sarıkamış'tan sarkıp Türk köylerini basarak yeni bir katliam hareketine başlamışlardır. Böylece Kâzım KARABEKİR'in teşhisi doğru çıkmıştır. Anadolu'da yeni bir savaşı göze alamayan İtilaf devletleri, doğuda Ermenileri batıda ise Rumları maşa olarak kullanma yoluna gitmişler ve birtakım işgal senaryoları hazırlamışlardır: “Can ve mal güvenliği elden giden Hristiyanlar, soykırıma uğrayan Ermeniler, Rumlar hezeyanı!”...

Kâzım KARABEKİR'in Erzurum'da işi gerçekten zordur. Aç, biilaç halkı doyurmak, yetimlere ve gazilere bakmak, asker, silah ve mühimmat toplamak, İtilaf kuvvetleri temsilcilerinin ve İstanbul Hükûmetinin isteklerini savuşturmak ve daha da önemlisi fikirleri vatan müdafaasında birleştirerek kolorduyu ayakta tutmak... Ancak İstanbul'dan hareket etmesinden bir ay sonra eski dostlarından bazılarıyla Mustafa Kemal Paşa imdadına yetişmiştir.

9'uncu Ordu Birlikleri Müfettişliğiyle resmî göreve atanırken Osmanlı Erkânıharbiye Reisliğinden gönderilen generaller listesinde “Dirayetlidir, bu işi ondan başkası başaramaz; fakat cumhuriyetçidir.” diye not düşülen ve Nutuk'un 11'inci sayfasında “... Ben milletin vicdanında ve istikbalinde hissettiğim büyük gelişme istidadını, millî bir sır gibi vicdanımda taşıyarak yavaş yavaş bütün milletimize uygulamak mecburiyetinde idim.” şeklinde

kendisine vicdani bir sorumluluk daha veren Mustafa Kemal'in görevi sadece askerî değil, aynı zamanda mülkidir ve sadece Trabzon'u, Erzurum'u, Sivas'ı, Van'ı değil, aynı zamanda Erzincan'ı, Bitlisi, Elazığ'ı, Ankara'yı ve Kastamonu'yu da kapsamıştır. Kâzım KARABEKİR'in ifadesiyle "nisf-ı vatandan" (ülkenin yarısından) fazladır.

Anadolu yolculuğunda Mustafa Kemal'in büyük ve vazgeçilmez iki dayanağı vardır. Birincisini, 16 Mayıs 1919 Cuma günü İstanbul Kız Kulesi önünde demirlemiş olan düşman zırhlılarını pusulası olmayan, paraketesi bozuk ve birçok eksiği olan küçük Bandırma vapuruyla geçerken şöyle dile getirmiştir: "Bunlar; işte sadece demire, çeliğe, silah kuvvetine dayanırlar. Bildikleri şey yalnız madde!... Bunlar hürriyet uğruna karar verenlerin kuvvetini anlayamazlar. Biz Anadolu'ya ne silah ne cephane götürüyoruz, biz ideali ve imanı götürüyoruz."

İkincisi ise "Ben, 1919 yılı Mayıs'ında Samsun'a çıktığım gün elimde maddi hiçbir kuvvet yoktu. Yalnız büyük Türk milletinin asaletinden doğan ve benim vicdanımı dolduran yüksek ve manevi bir kuvvet vardı. İşte ben bu kuvvete, Türk milletine güvenerek işe başladım."

5. Ağırlık Merkezi - Hareket Üssü Erzurum'da Vefalı Dostluk

İki vatansever dost, Nutuk ve İstiklal Harbi'miz kitaplarında birbirlerine mülaki olmak hasretini şöyle dile getirmişlerdir:

21 Mayıs 1919 şifreli telgrafta Mustafa Kemal, "Genel durumumuzun almakta olduğu tehlikeli şekilden çok üzgün ve kederliyim. Millet ve memlekete borçlu olduğumuz en son vicdan vazifesini yakından, ortaklaşa çalışarak en iyi yapmak mümkün olacağı düşüncesiyle, bu son memurluğu kabul etmiştim. Bir an önce zatıalinizle buluşmak arzusundayım." demiştir. Kâzım KARABEKİR ise "Mustafa Kemal Paşa'nın gelmesine çok memnunum. Bunu bir aydır bekliyordum... Mustafa Kemal Paşa'yı başa geçirmeyi ve onu bütün gücümle tutmayı daha İstanbul'dayken düşünmüştüm... Bir aydan beri doğu, her şeyi yapmaya azmetmiş (kıyıda Rumlara, içerde Ermenilere karşı koymaya) hazırlanmışım. Bir kere Erzurum Kongresi'nde bir dayanak ve hareket üssü kurulduktan sonra teşkilatça, kuvvetçe, maddi ve manevi bir çığ gibi batıya yuvarlanmak kolaydı ve doğu zaferlerini kazanarak İzmir'i de kurtarmak mümkün bir emel olurdu." şeklinde cevaplamıştır.

Bu samimiyet ve iş birliği Millî Mücadele'nin her safhasında devam etmiştir. Kâzım KARABEKİR, 3 Temmuz 1919'da Erzurum'a gelmekte olan 3'üncü Ordu Müfettişi (Adı 3 Haziran 1919'da değiştirilmiştir.) Mustafa Kemal ve yanındakilerini, şehre 17 km uzaklıktaki Ilıc'a'da Kolordu Kurmayı ile karşılamıştır. 5-6 Temmuz 1919'da Erzurum'da dokuz kişilik gizli toplantıda Mustafa Kemal, Kâzım KARABEKİR ve Rauf Orbay bulunmuştur. Ancak İtilaf güçlerinin baskılarına dayanamayan İstanbul Hükûmeti, 5-6 Temmuz 1919'da Mustafa Kemal'i İstanbul'a gelmeye zorlamış; karşılıklı telgraf görüşmeleri sonunda 8-9 Temmuzda Mustafa Kemal, çok sevdiği askerlikten

ve görevlerinden istifa etmiştir. Çok üzgündür. İşte burada şahsi hırs ve istikbal peşinde olmayan, milletin ve memleketin selametini düşünen Kâzım KARABEKİR, bir dürüstlük ve vefa örneği göstererek Mustafa Kemal'i desteklemiştir. Celalettin Ariflerin, Rıza Nurların, Kâzım Diriklerin kendisini gözden çıkardıkları anda Kâzım KARABEKİR, aynı gece Mustafa Kemal'in yanına gitmiş ve hazır ol vaziyetinde "kendisine hürmet ve samimiyette kusur etmeyeceğini, bundan sonra dahi ne emirleri varsa ifayı bir şeref bileceğini" ifade etmiş ve ayrıca Genelkurmay ATASE Başkanlığı Arşivindeki belgede görüldüğü üzere, istifasından derin üzüntü duyduğunu belirten bir yazıyı da Kâzım KARABEKİR, Mustafa Kemal'e takdim etmiştir.

Ertesi gün 10 Temmuzda, 3'üncü Ordu Kurmay Başkanı Kâzım Dirik'in vefasızlığıyla sarsılan Mustafa Kemal'le Rauf Bey'e, kalabalık bir subay grubuyla birlikte Kâzım KARABEKİR'in geldiği haber verilmiştir. Asalet ve vefa bir kere daha tebarüz etmiş ve Kâzım KARABEKİR, askerce bir topuk selamıyla hazır ol vaziyetine geçmiş ve "Emrindeyiz Paşa'm! Ben, subaylarım, erlerim kolordum, hepimiz emrinizdeyiz." demiştir. Mustafa Kemal; Kâzım KARABEKİR'in boynuna sarılmış, kucaklamış, öpmüştür. Böylece Millî Mücadele'nin kaderi tayin edilmiştir. Birçok tezvirate rağmen Kâzım KARABEKİR; Mustafa Kemal'i sonuna kadar savunmuş, tavsiye etmiş, desteklemiş ve onun başlamış olan Erzurum Kongresi Delegatesi ve Heyeti Temsiliye Başkanı olması için mücadele etmiştir.

Erzurum Kongresi'ndeki bu karşılıklı samimi destek Sivas Kongresi'nde de devam edecek ve Kâzım KARABEKİR, bir yandan da bir ideal hâline getirdiği İkinci Doğu Harekâtı'nın hazırlıklarını tamamlayacaktır.

6. Kâzım KARABEKİR'in İkinci Doğu Harekâtı ve Diplomatik Başarıları

Bu yeni harekâtın bölgedeki halkın mücadeleye inanç ve katkısının sağlanması, belgelerdeki ifadeye göre "morallerinin yüksek tutulması", halkın özellikle de yetim çocukların, gazilerin iâşe ve ibâtelерinin sağlanması, asker ve gönüllü temini, İstanbul'da Sadaretin ve Harbiye Nezaretinin bilgilendirilmesi, ikna edilmesi ve sorumluluk bölgesinde yapılan Erzurum ve Sivas Kongreleri'nin savunulması, Samsun ve Erzurum'daki başta Yb.Rawlinson olmak üzere "ordunun terhis edilmesi, silah mekanizma kollarının ve top kamalarının teslimi, Erzurum ve Sivas Kongreleri'nin dağıtılması yoksa tutuklamalar olacağının tehditleri" ve bunlara karşı bölge halkıyla birlikte oynanan askerî tiyatrolar, bölgedeki aşiretlerle Rum ve Ermeni fesatçıları ve eşkıyasına karşı alınan tedbirler, teftişler, gözdağları, başta Mustafa Kemal olmak üzere komutanlar ve mülki-idari amirlerle istişareler...

Diğer taraftan, Mustafa Kemal ve Rauf Bey'le görüşükten sonra İstanbul'dan teklif edilen ve Mustafa Kemal'in istifasıyla boşalan 3'üncü Ordu Komutanlığını da kabul eden Kâzım KARABEKİR, Mustafa Kemal'le birlikte beş imzanın bulunduğu yazıyla Heyeti Temsiliye ve açılacak "Meclis-i

Fevkalade" üyeliklerine seçilmiştir. 16 Kasım 1919'da Sivas'taki birleşen adıyla, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Temsil Heyetinin Kolordu Komutanlarıyla birlikte yaptığı toplantıya katılmış ve manda - himaye yanlılarına ve fesatçılara karşı Mustafa Kemal'le birlikte mücadele etmiştir.

23 Nisan 1920'de 15'inci Kolordu Komutanlığı da uhdesinde kalmak üzere Kâzım KARABEKİR, Edirne Milletvekili olarak Büyük Millet Meclisine girmiş ve Başkan seçilen Mustafa Kemal'e bir tebrik yazısı göndermiştir.

Ermenistan'ın yeniden saldırıya geçmesi ve Lenin'den Ankara'ya gelen mektup üzerine, Büyük Millet Meclisinden harekât emri birkaç kez ertelenen Kâzım KARABEKİR; 30 Ekim 1920'de Kars'ı ikinci kez geri almış, kendi ifadesiyle "On yıl İstiklal Savaşı'nın devamına yetecek ganimet elde etmiş" ve Genelkurmay Başkanlığının tereddüdüne rağmen "inisiyatif kullanarak" 7 Kasım 1920'de Gümrü'yü alarak 2 Aralıkta da yeni Türkiye'nin ilk siyasi zaferi olan Gümrü Antlaşması'nı imzalamıştır.

Gürcülerden 21 Şubat 1921'de aldığı Ardahan'ı da yeniden vatan topraklarına katmıştır.

Türkiye ile Bolşevik Rusya arasında imzalanan 16 Mart 1921 tarihli Moskova Dostluk ve İş Birliği Antlaşması'yla Ardahan ve Artvin'in Türkiye'ye, Batum'un da Sovyetler'e verilmesi kararlaştırılırken burada halledilemeyen meselelerin çözüldüğü Kars Konferansı'nda (13 Ekim 1921) Kâzım KARABEKİR, Türkiye Baş Delegatesi ve Konferans Başkanı olmuştur.

Burada şunu da belirtmek gerekir ki Kâzım KARABEKİR'in İstiklal Mücadelesi'ndeki askerî başarıları kadar diplomatik başarıları da önemlidir. 10 Ağustos 1920'de imzalanan Sevr Anlaşması'ndan sadece dört ay sonra, Ermenistan'a âdeta dikte ettirilip imzalatırılan 2 Aralık 1920 tarihli Gümrü Antlaşması bile onun minnetle anılmasına yetmektedir. Bugün yapılmış olsa bile böyle kapsamlı, Türkiye'nin o günkü ve bugünkü menfaatlerini koruyan bir anlaşma yapabilir miydi? Gümrü Antlaşması'ndan bir hafta önce, Ermenilere Sevr Anlaşması'ndaki isteklerinden tamamen vazgeçtiklerine dair hazırladığı belgeyi imzalatıran yine Kâzım KARABEKİR'dir. Gümrü Antlaşması'nın Ermenistan için şartları, Almanların Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra imzaladıkları ve 14 yıl sonra, 1933'te düzeltmeye çalıştıkları, Versailles Antlaşması'ndan çok daha ağır ve kalıcı olmuştur: Soykırıma, savaşa son verilmesi, Türkiye'nin Nahçıvan koruyuculuğu statüsü, Ermenistan'ın sadece iç güvenliği için 1500'den fazla asker bulundurmaması, tüfek, top sayısı sınırlaması (sadece 8 dağ veya sahra topu, 20 makineli tüfek), zorunlu askerliğin kaldırılması, Revan'a yerleşecek Türk temsilcisinin bu konularda denetleme ve soruşturma yapma yetkisinin olması ve Ermeniler için daha da ağır ve Türkiye için hayati olan ifadesiyle Ermenistan'ın Türkiye'nin komşuluk haklarına saygılı olacağının bir kanıtı olarak Sevr Anlaşması'nın hükümsüz olduğunu kabul edip Avrupa ve Amerika'da propaganda yapan temsilcilerini geri çağırması ve emperyalist amaçlar güden haris ve savaşçı kişileri hükûmet yönetiminden uzak tutmayı

kabul ve tasdik etmesi... Antlaşma'nın bir ay içinde onaylanarak onaylanmış örneklerinin Ankara'da teati edilmesi...

7. Çocuk Davası - Yetim Babalığı, Yetim Evleri, Okulları, Çocuk Ordusu...

Gerek fiziki gerek psikolojik olsun insanların iç dünyasında kendisiyle, başkalarıyla barışık olmasının bugün indogen, endojen (indogène, indogen) diye adlandırılan bir yönünün yanı sıra anne kucağında başlayan, çevreyle, yaşadığı olaylarla ve özellikle de aldığı eğitimle ilgili önemli bir yönü de vardır. Hatta daha da geriye giderek her ikisinin de anne kucağında değil, anne karnında, ceninken şekillendiği artık bilimsel bir gerçek olmuştur. Eğer annenin düzenli bir beslenmesi, düzenli bir çalışma ve uykusu varsa veya anne obez, nikotinman, alkol veya madde bağımlısı ise veya bozuk bir gece hayatı varsa çocuk anne karnındayken karın refleksleriyle bu ritme biyolojik ve psikolojik olarak alışmakta ve davranışlarında bütün bunların etkileri görülmektedir. Bir de insan hayatında travma yapan, onu derinden etkileyen, zor doğum gibi, özürölülük gibi, savaş, salgın hastalıklar gibi, geçim sıkıntısı, açlık, afet, felaket gibi faktörler vardır ki bunlar insanın fiziki ve ruhi yönleri üzerinde etkili olur.

Kâzım KARABEKİR'e baktığımızda asil, iyi, orta hâlli bir aile ortamında yetişirken kendisini Yunan, Sırp, Bulgar, Makedon, Trablusgarp, Balkan, Birinci Dünya Savaşı, Millî Mücadele hatta ömrünün sonuna doğru İkinci Dünya Savaşı'nda ve birçok isyanın, ihtilalin, salgın hastalığın ve bunların getirdiği felaketlerin içinde, hasta, hastalıktan ölen, sakat, aç, biilaç, biçarelerin, yetimlerin, öksüzlerin arasında bulmuştur.

Çocukken köyünden ayrılıp kendi ayakları üzerinde duran ve hazıra konanlardan kuvvetli seciyeli çok az kişinin çıktığına inanarak sadece kendi güçlerine, varlıklarına güvenmeleri için çocuklarına servet bırakmayarak sağlığında yetimlere, düşkünlere yardımı görev edinmiş general bir babayı, bazen kendi çocukları yerine -özellikle de bayramlarda- fukaraya ve gurabaya çamaşır, harçlık dağıtarak sevindirmeyi âdet edinen bir anneyi küçük yaşlarda kaybederek Kâzım KARABEKİR hem öksüz hem yetim kalmış ve babasını aniden yok eden Mekke'deki kolera salgınından kendisi de kıl payı kurtulmuştur.

Aileden ve çevreden alıp geliştirdiği ve sadece insani, dinî, hissî değil; bir "millî dava" olarak gören, eğitimin ve sosyal devletin ayrılmaz bir parçası hâline getiren Kâzım KARABEKİR'in bu dünyaya örnek davranışına, başta "Çocuk Davamız ve Çocuklara Öğütlerim" kitapları olmak üzere yazdığı her eserde, attığı her adımda ve devlet hayatında şahit olunmaktadır.

Meslektaşlarımızdan birçokları onun bu çocuk sevgisini, eğitimciliğini tezleriyle ve eserleriyle aydınlatmışlardır. Onun Ana Mekteplerinden, İptidai Askerî Mekteplerinden, ülkenin kuzey ve doğusunda 17 Alay hâlinde Çocuklar Ordusu Okullarından, Sanayi Gürbüzler Mekteplerinden, Leyli Eytam Okullarından, Çocuk Tiyatrolarından, Temsillerinden, Eğitim

Kurslarından, Spor Kulüplerinden, Okuma Salonlarından, Okuma Yazma Merkezlerinden, Gazete ve Matbaa Salonlarından, Sinema ve Film Kütüphanelerinden, Seyyar Sinema Arabalarından söz etmişler; 6000 yetim çocuğu nasıl yetiştirdiğini anlatmışlardır. Ancak şu hususları da burada belirtmek de yarar vardır:

O, sadece Müslüman çocuklara değil; din, mezhep, milliyet ayırt etmeksizin bütün kimsesizlere kucak açmıştır. Bölgede cirit atan misyonerlerin okullarına, yurtlarına, Ermeni, Rum, Hristiyan çocukları veya Hristiyanlaştırabileceklerine inandıkları Müslüman çocukları nadiren kabul ederken Kâzım KARABEKİR herkese “gel” demiş, kucak açmıştır.

Yine, İtilaf devletlerinin “silah bıraktırmak, Türk ordusunu terhis ettirmek, Ermeni ve Rumları, diğer Hristiyan cemaatleri, birer canî hâline getirerek kıskırtmak, kongre basmak, işgali sağlamak” amacıyla bölgede bulunan Yarbay Rawlinsonları; Doğu Anadolu’da Ermenistan kurmak ve Avrupalılarla birlikte mandaterliği yaymak üzere bölgede cirit atan General Harbordları misyonlarında başarısız kılan Kâzım KARABEKİR’in bugün “psikolojik harekât” veya “kamu diplomasisi” dediğimiz tarzı, aynı zamanda onların “çocuk hamiliği, pediatri, çocuk okul ve yurtları ve hatta çocuk ordusu” karşısındaki hayranlıklarını da kazanmıştır.

Bir resim, iki söz, onu anlatmaya yetmektedir: Dilenen bir yetimin yırtık elbiseleri, soluk benziyle gıpta ederek sınıf kapısından okuyan çocuklara bakışını gösteren ve Kâzım KARABEKİR’in devamlı odasına astığı resim!... Ve İstanbul Darülfünunda gençlere verdiği konferansının son cümlesi: “... Memleketim için vücudumu mahvetmek, herhangi bir felaket anında sizleri mesut görerek hayatı terk etmek; birinci gayem, en birinci hedefimdir.” İkinci sözü, “Ölüme mahkum binlerce Türk çocuğunu kurtarmak ve onları istediğim tarzda hayat mücadelesine hazırlayabilmek muvaffakiyetini de tatmak bahtıyarlığına kavuşmuş bir insan sıfatı ile ‘Çocuk Davamız’, benim en zevkli bir uğraşma mevzumdur.”

8. Müsterek Davalar, Misaklar, Yeminler, Stratejiler, Uğraşlar

İki dostun -Kâzım KARABEKİR’le Mustafa Kemal’in- ortak davalarından, misaklarından, yeminlerinden, uğraşlarından biri de çocuklar ve gençler olmuştur. Mustafa Kemal bunu şu sözleriyle ifade etmiştir: “Efendiler, yetişecek çocuklarımıza ve gençlerimize, görecekleri tahsilin hududu ne olursu olsun, en evvel Türkiye’nin istiklaline, benliğine, kimliğine düşman olan bütün unsurlarla mücadele etmek lüzumu öğretilmelidir. Uluslararası prensiplere göre, böyle bir savaşın gerektiği ruhi unsurlara sahip olmayan fertlere, bu şekildeki fertlerden oluşmayan topluluklara hayat ve istiklal yoktur.” (TBMM’nin üçüncü açılış konuşması, 1 Mart 1922).

Ahmet Emin’in 23 Nisan 1923’teki “Kâzım KARABEKİR’in Yavruları” başlıklı, Vatan gazetesindeki başmakalesi ise şöyledir: “... Geçen akşam Tepebaşı Tiyatrosu’na gittiğim zaman, itiraf ederim ki pek çok şey beklemiyordum. Hâlbuki hiç beklemediğim harikalar gördüm ve Kâzım

KARABEKİR Paşa sisteminin yeni Türk nesli için en mükemmel terbiye usulü olduğuna inandım.”

Bir başka ortak yemin de toprak, vatan yemini. Türk vatanının olmazsa olmazı toprakları konusunda hazırlanan ve büyük ölçüde bugünkü sınırlarla gerçekleştirilen Misakımillî'nin, Millî Ahitleşme'nin, Millî Yemin'in hazırlanmasının ve gerçekleşmesinin; 1914'lerdeki Nüfus İstatistiği'nin Osmanlıca ve Fransızca hâlinde yayımlanmasının ve 28 Ocak 1920'de Son Osmanlı Meclisi Mebusanında karar altına alınıp doğusu, batısı, kuzeyi, güneyiyle adım adım gerçekleştirilmesinin başmimarları arasında Mustafa Kemal'e Kâzım KARABEKİR de bulunmaktadır.

Bir üçüncüsü de “Eğitim Yemini”dir. Doğuda Müslümanlara yapılan misyonerlik, soykırım ve savaşlar sırasında Kâzım KARABEKİR'in bir pediatr, bir psikolog, bir baba gibi mücadeleyi de eğitimi de nasıl birbirine paralel olarak başarılı bir şekilde yürüttüğüne şahit olmuşsak batıda Mustafa Kemal de Sakarya Savaşı'nın hazırlıkları sırasında birilerinin “delilik” olarak nitelediği bir başka yemini, 15-21 Temmuz 1921'de Misak-ı Maarif'le, diğer bilinen adıyla Maarif Kongresi'yle savaş sırasında eğitim-öğretimin temellerini atmasına şahit olmaktadır ki her ikisinin de dünyada başka örnekleri bulunmamaktadır.

Dördüncü yeminleri ise Misak-ı İktisadi veya meşhur olan adıyla İktisat Kongresi'dir. 17 Şubat-4 Mart 1923'te, Lozan Konferansı'nın sekteye uğradığı sırada Kâzım KARABEKİR'in başkanlığında ve “Muhterem Başkumandanımız” diye hitap ettiği Mustafa Kemal'in, vekillerin, halkın, çiftçilerin, sanayicilerin, tüccarın katılımıyla yapılan kongrenin çarpıcı birkaç cümlesi şunlardır: “... el ve söz birliğiyle bizi dâhilden kemiren fakirlik ve cehalete de hücum için cihada başlıyoruz.”, “... asırlarca eli, dili bağlı bir hâlde her varlığı harcanan bu millet, iktisat ve irfan sahasında nelere kadir olduğunu görecektir.” (Kâzım KARABEKİR). Kongre kararlarının 12'nci maddesindeki cümle de şöyledir: “Türk kadını ve öğretmeni çocuklarını ekonomi andına göre yetiştirir.” Mustafa Kemal ise iktisadın önemini, kongre açılış konuşmasında “Askerî zaferler ne kadar büyük olursa olsun, ekonomik zaferlerle taçlandırılmazlarsa kazanılacak başarılar yaşayamaz ve sürekli olamaz.” şeklinde ifade etmiştir.

Beşinci yeminleri ise Millet Hâkimiyeti yani Cumhuriyet Yemini olmuştur. Birinin zamanlamasını erken bulmasına, diğerinin kurduğu partiye adını ötekenden önce koymasına rağmen her iki dost da cumhuriyetçidirler. Cumhuriyet kurucuları ve canları pahasına bile olsa Cumhuriyet bekçileridirler. ATATÜRK, 29 Ekim 1923'te “Az zamanda çok ve büyük işler yaptık. Bu işlerin en büyüğü, temeli Türk kahramanlığı ve yüksek Türk kültürü olan Türkiye Cumhuriyeti'dir.” ve “Cumhuriyet; fazilettir, demokrasinin en gelişmiş şeklidir.” diyerek halkın reaya değil, idareye katılan hâkim, efendi olduğunu; yönetimde ise verasetin değil, vekâletin yani geçiciliğin, emanetin esas olduğunu ifade etmiştir.

Kâzım KARABEKİR ise “Millet Hâkimiyeti”ni yani Cumhuriyet idaresini “Millî Yemin” isimli şiirinin ilk mısralarında şöyle dile getirmiştir:

“Yok... yok... yok...

Artık keyfi işler yok

‘Hâkimiyet milletindir’ nâmına rey verme yok.

Kontrolde men edip de reyine el değme yok...”

İki kahramanın altıncı yeminleri de “çalışmak”tır.

Bu yemin, Mustafa Kemal’de “Bizim hiçbir şeye ihtiyacımız yoktur. Yalnız tek bir şeye ihtiyacımız var, o da çalışmaktır.” şeklinde tezahür ederken Kâzım KARABEKİR’in iki şiirinde şöyle dile getirilmiştir:

SANAYİ ŞİİRİ

Alnımın teri ile,

Gözümün ferî ile,

Çalıştım, uğraştım,

Her güçlüğü aştım.

Sen de işten kaçma,

Elini avucunu açma.

Olmaz isek tembel,

Çok bile iki el.

GEMİCİ ŞİİRİ

Hava, yemek, su, güneş kan verir,

Türkü, oyun, idman da canımıza can verir.

Tembellikle, insan hasta, yaşlı olur.

Bizim gibi çalışan sağlam, çevik, şen olur.

Başta Mustafa Kemal ve Kâzım KARABEKİR olmak üzere, saygıdeğer kızları, Hayat Karabekir Feyzioğlu’nun bir konuşmasında ifade ettiği gibi, 1875 ile 1885 yıllarında doğan ve yaş ve fikir olarak birbirlerine yakın olan “Cumhuriyet Kuşağı”nın hemen tamamının yeminleri, yedinci yeminleri ise “ebedîlik”tir.

Eski Türk yazıtlarındaki “Bengü İl” yani “Ebedî Devlet” idealini hemen her Türk devletinde gördüğümüz gibi Osmanlılar, devletin resmî adı hâline

getirerek “Devlet-i Ebed-Müddet” demişlerdir. İstiklal Marşı’mızın şairi Mehmet Akif Ersoy “Bu ezanlar ki şahadetleri dinin temeli / Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli” şeklinde, Mustafa Kemal de “Benim naçiz vücudum elbet bir gün toprak olacaktır. Fakat Türkiye Cumhuriyeti Devleti ilelebet payidar kalacaktır.” şeklinde ifade etmiştir. Kâzım KARABEKİR’in Ankara’da 1924 yılında yazdığı “Ülkü Marşı”nın son dördlüğünde ise bu düşünce şiire şöyle dökülmüştür:

“Dünya varsa, biz varız;

İstiklalle biz yaşarız;

Son dağ başı, son kal’a

Son ordu: Son aile!...”

9. Kâzım KARABEKİR’in Siyasi Hayatı ve Eserleri

Doğudaki askerî, diplomatik ve insani başarılarından sonra 15 Ekim 1922’de Ankara’ya dönen Kâzım KARABEKİR, Edirne Milletvekili olarak Meclise devam ederken 29 Haziran 1923’te TBMM’nin ikinci devresinde İstanbul Milletvekili seçilmiş ve bu göreviyle birlikte 21 Ekimde Şark Cephesi Komutanlığı lağvedilince son askerî görevini -1’inci Ordu Müfettişliğini- bir yıl daha yürütmüştür. 21 Ekim 1923’te de Millî Mücadele’de askerî ve siyasi yararlılıkları görülenlere ve Mustafa Kemal’e verilen “Yeşil ve Kırmızı Şeritli Altın İstiklal Madalyası” ile taltif edilmiştir.

Millî Mücadele ile askerî, Lozan’la da siyasi zaferlerin kazanılması, Cumhuriyet’in ilanı, 3 Mart 1924’te halifeliğin kaldırılarak Osmanlı hanedanının yurt dışına gönderilmesi; Misakımillî hudutları içindeki Hatay ve Musul meselelerinin halledilmemesi, yurt içinde ve yurt dışında bazı çalkantılar çıkması üzerine ülkede siyasi tartışmalar başlamış; Halk Fırkasına karşı halk arasında, basında, Mecliste muhalefet ortamı oluşmuş; bu gelişmeler üzerine İnönü Başbakanlıktan ayrılınca yeni kabine Fethi Okyar tarafından kurulmuş; 17 Kasım 1924’te Kâzım KARABEKİR’in başkanlığını ve Rauf Orbay, Ali Fuat Cebesoy, Refet Bele, Cafer Tayyar Eğilmez, Dr.Adnan Adıvar’ın kuruculuğunu yaptıkları Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, bir anlamda adına sonradan “Cumhuriyet” kelimesi de eklenen Halk Fırkasından memnun olmayanların bir toplanma yeri olmuştur.

Durumdan memnun olmayan, tek partinin karşısında bir muhalefetin olmasının gerekliliği üzerinde duran Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal, “Biz Meclisimizde tek parti ile bir diktatör intibası vermekteyiz. Bize bakan Batılılar, bu memlekette idare tarzı, parti diktatoryasıdır derler. Bizim Meclisimizde de iki parti olmalı, hükûmeti denetleme sistemi kurulmalı ve medeni ülkelerin parlamentolarına benzemeliyiz.” ve “Bırakınız karşımıza çıksınlar, memleket işlerini münakaşa edelim.” diyerek bu demokratik gelişmeyi teşvik etmiştir.

Ancak iç ve dış olayların tahriki, aşırı uçların ortaya çıkması ve Şeyh Sait isyanıyla KARABEKİR Paşa'nın partisinin de rolü olabileceği düşüncesiyle Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası; 25 Haziran 1925'te Bakanlar Kurulu kararıyla kapatılmış ve yine 22 Haziran 1926'da partisi kapatıldığı için Gazi'ye suikast yapanlardan olabileceği ihtimali üzerine İstanbul Milletvekili, İstiklal Kahramanı Kâzım KARABEKİR, İzmir İstiklal Mahkemesinde yargılanmış ve onunla birlikte Ali Fuat Cebesoy, Refet Bele, Cafer Tayyar Eğilmez ve Mersinli Cemal Paşaların yanı sıra bazı milletvekilleri beraat etmiş, suikastçılar da idama mahkûm edilmiştir.

TBMM'nin ikinci dönemi sonunda milletvekilliği sona eren ve 5 Aralık 1927'de de ordudan emekli olan Kâzım KARABEKİR, bugün müze olan ve o tarihlerde kayınpederinin büyük maddi desteği ile satın alabildiği, İstanbul Erenköy'de evinde kimilerince bir "fetret, inziva ve yokluk devri" kimilerince de "ehl-i Seyf'in ehl-i Kalem'e döndüğü" veya "kendisi ve ailesi için zor; ama yeni nesiller için son derece yararlı olan eserlerinin kaleme alındığı ve verimli dönemi" diye adlandırdıkları 12 yıllık uzun bir dönemi de yaşamıştır.

Kitaplar, sayfalarca cümleler bazen birkaç mısra ile nasıl açıklanabiliyor?

İKİ DAMLA GÖZYAŞI

Yetmiş lira ile mütekait bir adam
İken ikiz kızım da doğdu, olduk tamam...

Tam bu sırada hastalık saldırdı bize,
İki yavrumla anneleri diz dize
Sancılar içinde kıvranıyorlardı.
Hayatın kalmamıştı artık tadı,
Kalmamıştı elimde hiç satacak.
Peki! Ya bu hastalara kim bakacak.
Vejetalin eritmek için sarılmıştım kepçeye;
Fakat doktor parası, sığmıyor hiç bütçeye.
Satmışım elimde olanı
Yemiştik mazide kalanı....

Borç felakettir şuna buna,
Girmem bu tehlikeli oyuna.
Yanıyordu ellerimde başım,
Cevap verdi yüksek ruhlu arkadaşım:

Dedelerimden kalma yadigâr,
Bir pırlanta ile saatim var.
Gönderin bedestene sattırın,
Bu ağır yükü benden attırın.

Bu, yüksek ruhlu bir Türk kızıydı,
Türk varlığının bir yıldızıydı...

Fakat refikam:
Döndürürken duvara başını.
Gördüm iki damla göz yaşını.

Bu düşüncelerim pek kısa sürdü,
Çünkü vicdanım tamamen hürdü...

Yaşamıyor mı şerefiyle milyonlar
Dedik ve karımla el ele verdik
Ve bu acı günleri pekâlâ yendik.

Yıllarca politikadan uzak kalan Kâzım KARABEKİR, eski dostu İsmet İnönü'nün kendisine gelip görüşmesi üzerine Halil Ethem Eldem'den boşalan İstanbul Milletvekilliğine 1939 yılında 379 oyla seçilmiş ve 5 Ağustos 1946'da da iki yıl başarıyla sürdüreceği, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına getirilmiştir.

Almanca, Fransızca, Rusça, Bulgarca bilen ve yaşadığı her yerde manevi, maddi iz ve eser bırakan, tarih yapan Kâzım KARABEKİR; raporlarıyla, kitaplarıyla sadece tarih yazmamış, aynı zamanda coğrafya, strateji, taktik, eğitim, ekonomi, diplomasi, sosyoloji, pedagoji de yazmıştır. Ailesinin teyidini alacak olmakla birlikte tespit edebildiğimiz kadarıyla, Kâzım KARABEKİR'in hayatının 66 yılının hemen hemen her bir yılı için yayımlanmış veya yayımlanacak kitapları bulunmaktadır. Bunun belki de on katı kadar da yerli ve yabancı kitap, bildiri, makale yazılmış, on kadar da lisansüstü tezler yazılmıştır Kâzım KARABEKİR hakkında.

Sonuç

Öğrenciliğinde hep birinci gelen, ailesiyle ve kişiliğiyle örnek olan, askerliği ve komutanlığıyla seven ve sevilen, özellikle çocuk sevgisiyle ve eğitim öğretimiyle yerli ve yabancı takdirleri toplayan, kibar ve insani

davranışlarıyla sadece dostlarını değil düşmanlarını da hayran bırakan, vatan ve milletin istiklal ve istikbalini korumayı bir namus ve şeref borcu bilen, bu uğurda ölümü hiçe sayan, politikada ve diplomaside eğilmeyen, bükülmeyen, dosdoğru giden, dosta vefalı, düşmana sadece savaşta cefalı, kurtuluşun da kuruluşun da kahramanı, örnek insandı hep Kâzım KARABEKİR Paşa. Ruhun şad olsun!

Ölümünün 62'nci yıl dönümünde kendisini rahmetle, minnetle anarken ailesine, yakınlarına, yetimlerine, Türk milletine başsağlığı diliyoruz.

KÂZIM KARABEKİR'İN ASKER KİŞİLİĞİ VE EĞİTİMCI YÖNÜ

Prof.Dr.Reşat GENÇ

İstiklal Savaşı'mızın Şark Cephesi Komutanı Kâzım KARABEKİR Paşa, XX. yüzyılın başında Harp Okulu ve Harp Akademisinin yetiştirdiği, çeşitli cephelerde ve Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin topraklarını korumak için girdikleri savaşlarda kazandıkları tecrübe ile ATATÜRK'ün önderliğinde İstiklal Savaşı'mızı kesin zafere götürmüş, bize ve bizden sonraki kuşaklara Türkiye Cumhuriyeti'ni armağan etmiş, olağanüstü yetenekli ve erdemli komutanlar dizisinin en önde gelenlerinden birisidir.

KARABEKİR Paşa, en ileri ve özverili vatanseverlik duygularını askerlik ve komutanlık sanatındaki dehasıyla birleştirmiş, Doğu Cephesi'nde kazandığı zaferlerle doğu sınırlarımızı belirlemiş ve güvence altına almış, barış içinde kalkınma döneminde de üstün devlet adamı nitelikleriyle hizmete devam etmiş bir büyük insandır.

Mustafa Kemal Paşa Erzurum'da bütün rütbe ve yetkilerinin geri alındığını öğrendiğinde Kâzım KARABEKİR Paşa'nın kendiliğinden ve hiç tereddüt etmeden bütün subayları ve erleriyle derhâl ATATÜRK'ün emrine girmesi, İstiklal Savaşı'mızın en belirleyici aşamalarından biridir.¹

Bu bildiride ben, bir sivil olarak büyük komutan Kâzım KARABEKİR Paşa'nın asker kişiliğini anlatabilmek için en büyük asker ATATÜRK başta olmak üzere, öteki bazı büyük askerlerin verdikleri bilgilerden de yararlanmak yoluna gideceğim.

ATATÜRK, Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Bey'e karşı 22 Ocak 1921 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Kürsüsünden Kâzım KARABEKİR Paşa hakkında yaptığı bir konuşmada şöyle diyordu: "Bir defa Kâzım KARABEKİR Paşa'yı içimizde tanıyanlar ve tanımayanlar vardır. Paşa gayet zeki, üstün ahlaklı, namuslu, fevkalade güzel huylu, tedbirli bir adamdır. Bunların da üstünde (daha başka) yüksek meziyetleri de vardır ki ilk temasa gelindiği vakit (bunları) Hüseyin Avni Bey anlayamaz."²

Yine, Millî Mücadele ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye'ye sık sık gelen Fransız gazeteci M.Berthe George Gaulis'in 1924'te yayımladığı ve bizzat ATATÜRK'ten dinlediğini ifade ettiği yazıda ATATÜRK'ün "Millî Hükümet kurulunca bile birçok kimseler kararsızlık içinde bocalarken Kâzım KARABEKİR Paşa zekâsı, cüreti ve askerî değeri sayesinde bütün engelleri aşmıştı. Siyaset anlayışı, teşkilatlandırma kabiliyeti sayesinde bir ordu kurdu ve başına geçerek doğuya doğru ilerledi. Böylece bize Kars Zaferi'ni

¹ Erdal İnönü; Kâzım KARABEKİR, Kâzım KARABEKİR Paşa'yı Anma Töreni, ATAM Yay., Ankara, 1997, s. 1.

² Adnan Şişman; Kâzım KARABEKİR'de İnsan Sevgisi; Fikir, Siyaset ve Devlet Adamı Kâzım KARABEKİR Paşa Paneli, ATAM Yay., Ankara, 2000, s. 25.

kazandırdı. Memleketin ücra köşesinde sağlam bir düzenin kurulduğunu müjdeledi.” dediğini ifade etmektedir.³

ATATÜRK ile Kâzım KARABEKİR Paşa arasında gelişen dostluğu, o dönemin yakın görgü tanığı ve her ikisinin de samimi dostu ola İsmet İnönü, hatıralarında şöyle nakletmektedir:

“Genç zabıtlık devrinde birbirlerine uzaktan bakarlardı. Ama ATATÜRK 3’üncü Ordu Komutanı iken İstanbul tarafından istifaya mecbur tutulduğu zaman KARABEKİR Paşa’nın kendisine gösterdiği tutumdan ve yakınlıktan son derece duygulanmış ve minnettar olmuştu. ATATÜRK bundan hep bahsederdi... ATATÜRK Ordu Kumandanlığından istifa edip sivil olunca KARABEKİR onu ordu kumandanı iken nasıl bir hayat içinde yaşıyor idiye o hayat içinde yaşattı. Kendisi ordu kumandanı olduğu hâlde ordusuna ‘ATATÜRK’ün emrindesiniz.’ diye emir verdi. Kendisi de ATATÜRK’ün emrindeymiş gibi ihtimam gösterdi. Ona hususi yaverler, vasıtalar, otomobiller tahsis etti.

Ben Ankara’ya geldiğim zaman ATATÜRK KARABEKİR’i çok methetti bana. Müteşekkik olduğunu söyledi. Müstesna adammış dedi.”⁴

İsmet İnönü, Kâzım KARABEKİR’in arkasından 28 Ocak 1948’deki konuşmasında şöyle diyordu:

“... Tarihimiz, Kâzım KARABEKİR’in Millî Mücadele’deki hizmetlerini vefalı sayfalarında her zaman övünçle anacaktır. Birinci Dünya Harbi’nin felaketli neticesinin ilk gününden başlayarak hiç sarsılmayan bir inançla meydana atılmış olan pek değerli vatanseverlerden biriydi. Kâzım KARABEKİR’in zaferleri, batı ve güney sınırlarımızdaki işgaller ve içeride türlü şekildeki saltanat hareketlerine karşı gerçekten bunalmış olduğumuz bir zamanda yetişmiştir. (Bu zaferler üzerine) ordu ve memlekette oluşan şevk ve sevinç, bütün kurtuluş hareketlerimize yepyeni bir hamlenin bütün umut ufuklarını açmış, yüreklerimiz taşkın bir minnet heyecanı ile dolmuştur. KARABEKİR adı, İstiklal Harbi’nin büyük abidelerinden biri olarak milletin takdirinde ebedî bir şeref yeri tutacaktır. Büyük komutan, devlet ve siyaset adamı ve kemal sahibi bir insan olarak yüksek vasıfları ve hiçbir zorluk karşısında yılmayan iman ve iradesi, hafızamızda canlı olarak yaşayacaktır.”⁵

Evet! Görüldüğü gibi İsmet İnönü, “... Tarihimiz, Kâzım KARABEKİR’in Millî Mücadele’deki hizmetlerini vefalı sayfalarında her zaman övünçle anacaktır.” diyordu. Gerçekten de İnönü, yakın dostu KARABEKİR Paşa’ya karşı her zaman büyük vefakârlık göstermiştir. Ama son zamanlara kadar

³ Naşit Uluğ; “Millî Mücadele’de Türk-Fransız Münasebetleri 2”, ATATÜRK’ün Temasları, Hayat Tarih Mecmuası, S 10, İstanbul, 1972, s. 28-29. Yaşar Semiz; “ATATÜRK ve Kâzım KARABEKİR Paşa”, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S 4, Konya, 1997, s. 4-5.

⁴ Abdi İpekçi; İnönü ATATÜRK’ü Anlatıyor, İstanbul, 1968, s. 23. Semiz; s. 5.

⁵ Nusret Baycan; “Çeşitli Cephelerde Kâzım KARABEKİR”, ATATÜRK Araştırma Merkezi Dergisi, C 4, S 11, Ankara, 1998, s. 18.

tarihimizin vefalı sayfalarının KARABEKİR Paşa'ya gereken vefayı gösterdiğini söylemek gerçekten de zordur. Bu itibarla, Kâzım KARABEKİR Paşa'nın sonsuzluğa intikalinin 62'nci yıl dönümünde, Genelkurmay Başkanımız Sayın İlker Başbuğ tarafından böyle bir anma toplantısı düzenlenmiş olmasını büyük memnuniyetle karşılıyorum ve Sayın Başbuğ'a minnettarlığımı ifade ediyorum.

Ali Fuat Cebesoy Paşa da KARABEKİR'in askerlik yönünü takdirle anlatmaktadır. O, çocukluğundan beri tanıdığı ve çok yakın arkadaşı olan KARABEKİR'in askerlik hayatının henüz ilk yılları ile ilgili olarak şunları söylemektedir: "... KARABEKİR daha genç bir Erkânıharp zabiti iken bile kıta hizmetlerinde, Mekteb-i Harbiye Muallimliğinde istikbalin en iyi bir kumandanı olacağını kabiliyetiyle, meziyetleriyle gösteriyordu. Meşrutiyet ilan edildikten sonra Erkânıharbiyelerde ve kıtalarda çalışmaya devam etmiş olan genç KARABEKİR, daha küçük rütbelerde bile zekâsıyla ve dirayetiyle amirlerinin dikkatini çekmiştir."⁶

Cebesoy'un bu ve benzeri değerlendirmelerde bulunduğu tarihte KARABEKİR Paşa henüz 28-29 yaşlarındadır.

Gerçekten de KARABEKİR Paşa, yalnız Başkomutan ATATÜRK'ün ve Garp Cephesi Komutanı İnönü'nün ya da İstiklal Savaşı'mızın öteki önderlerinin takdir ve hayranlığını kazanmakla kalmamış; bütün subaylarımızın gönlünde kusursuz bir örnek, eşsiz bir komutan, mükemmel bir asker olarak taht kurmuş, müstesna bir komutandır.

Paşa'yı çok yakından tanımış yabancılardan biri olarak İngiliz Yarbay Rawlinson da onun hakkında şunları kaydetmektedir:

"Kâzım Paşa birinci kalite Türk subaylarının en parlak ve en zeki örneğidir. Onu tanımak benim için büyük bir servetti. Bulunduğu çok farklı görevlerde fevkalade bilgiliydi. Onun idare ettiği herhangi bir birliğin her zaman çok iyi komuta edileceğinden emin olunabilirdi... Çok parlak zekâsının yanı sıra dürüst davranırdı. Onun bir fert olarak bendeki saygısı ve bir yetenekli komutan olarak değeri hiç azalmadı..."

Kâzım Paşa son derece zeki bir insandı. Bütün uluslararası meselelerde çok bilgiliydi."⁷

Evet! Hiç şüphe yok ki Kâzım KARABEKİR Paşa her şeyden önce bütün askerlik hayatı boyunca pek çok başarılarla imza atmış, zaferler kazanmış, milletimizin gönlünde "Şark Fatih'i" olarak taht kurmuş muzafer bir komutandır.

Kâzım KARABEKİR Paşa ciddi, çalışkan, zeki, dürüst, bilgili, cesur, kesin karar sahibi, inisiyatif kullanmaktan ve sorumluluklar üstlenmekten asla

⁶ Feridun Kandemir; Kâzım KARABEKİR, İstanbul, 1948, s. 14.

⁷ A.Rawlinson; Adventures in the Near East (1918-1922), London, 1924, s. 180-285. Cemalettin Taşkıran; Millî Mücadele'de Kâzım KARABEKİR Paşa, ATAM Yay., Ankara, 1999, s. 63-64.

çekinmeyen, “sûrat-i intikal” sahibi (durumları çok hızlı kavrayabilme ve değerlendirebilme yeteneği), üstün ahlaklı bir askerdir.

Gerek kurmay görevlerinde gerekse komuta ettiği birliklerde astlarının güvenini kazanmış, onları sevmiş ve kendisini de onlara sevdirmiştir. Eğitime çok önem vermiştir. Kanun ve yönetmeliklerin kendisine tanıdığı yetkileri hiçbir etki altında kalmadan kullanmıştır.

KARABEKİR hemen hemen her görevde, üstlerini sözlü veya yazılı günlük raporlarla bilgilendirmiştir. Kendi çalışmalarından üstlerini daima haberdar etmiş ve böylece askerî hiyerarşideki bilgi akışını sağlamaya özen göstermiştir.⁸

Yaşadığı dönemde yapılan savaşların hemen tümüne katılmış, çok tecrübeli bir komutandı. Doğu Cephesi Komutanı olarak kazandığı zaferler, Türk ve yabancı bütün askerî otoriteler tarafından takdir edilmekte ve en kritik dönemde Mustafa Kemal Paşa'ya ve Millî Mücadele'ye bağlılık ve vefakârlığı övülmektedir.

Birinci Dünya Savaşı'na kadar çok çeşitli yer ve görevlerde bulunan KARABEKİR'in bulunduğu bu görevler; ruhunda ve yapısında var olan askerlik ve komutanlık meziyetlerini geliştirmiş, çok kuvvetli olan sezgi ve değerlendirme gücü sayesinde çok büyük tecrübeler kazanmıştır. Daha küçük rütbelerdeyken bile zekâsı, dirayeti, bilgisi ve çalışkanlığı ile amirlerinin dikkatini çekmiştir.

Bir yandan da Osmanlı Devleti'nin iyiye gitmediğini görmektedir. “Memleketin imar ve ıslahına Anadolu'dan başlamak, yapılacak hizmetleri Anadolu'ya hasretmek gerekir.” diye düşünmektedir.⁹

Şiddetle karşı olmasına rağmen Osmanlı Devleti'nin Almanya yanında savaşa sürüklenmekte olduğunu görür. Enver Paşa'nın Alman hayranı ve taraftarı olmasını eleştirir ve “Memleketin kaderi üzerinde söz sahibi olan bir şahsın, Almanlara teslim olurcasına bağlanması memleket için büyük sakıncalar doğurabilir.” der.¹⁰ Seferberlik ilanı hazırlıklarını görünce de Enver'e “Almanları Genelkurmaydan uzaklaştırınız.” demiştir. “Peki, kimleri getirelim?” sorusuna ise “Vazife verilecek zevatın şu veya bu olması mühim değildir, asıl mühim olanı Genelkurmayın Türkler tarafından idaresidir.”¹¹ diye cevap vermiştir.

Onun “sûrat-i intikal” sahibi, keskin görüşlü ve parlak zekâlı bir asker olarak durumları çok iyi değerlendirebilmekte ve doğru görüşlerle tespitler ortaya koyabilmekte olduğuna dair birkaç örnek vermek mümkündür.

⁸ Taşkıran; s. 28.

⁹ age; s. 19.

¹⁰ age; s. 22.

¹¹ age; s. 26.

1915 yılında Irak ve Havalisi Genel Komutanı olarak görev yapmakta olan Süleyman Askerî Bey'in savaşta yaralanması üzerine, yerine KARABEKİR Bey gönderilir. Ancak biraz iyileşen Süleyman Askerî Bey, görevi devretmediği gibi KARABEKİR'in harekât planı üzerindeki önerilerini de dikkate almaz. KARABEKİR kendisine;

- a. Taarruz istikametinin değiştirilmesini,
- b. İkmal teşkilatının kurulmasını,
- c. İngilizleri küçümsememesini,
- d. Aşiretlere güvenmemesini, önermiş ve

e. Henüz Halep'ten ayrılmamış olan Birinci Kuva-i Seferiyenin takviye olarak Bağdat'a gönderilmesini de Enver Paşa'dan istemiştir.

Maalesef önerileri her iki makamca da kabul edilmemiştir. Süleyman Askerî Bey Şuayyibe Muharebesi'nde birliklerinin %50'sini kaybetmiş ve intihar etmiştir.¹²

Von der Goltz'un tifüsten ölümü üzerine 6'ncı Ordu Komutanlığına Halil Paşa (sonraki Korgeneral KUT) atanmıştır.

Kâzım KARABEKİR, 6'ncı Ordunun bulunduğu mevzilerde direnmesinin sakıncalarını belirtmiş ve birliklerin nehrin kuzeybatı kesimine alınarak kıyı değiştirecek olan İngilizlerin karşı taarruzlarla nehre dökülmesini önermişse de ordu komutanı, köprübaşı mevzilerinin savunulmasında ısrar etmiştir.

Taarruza geçen İngiliz birlikleri, sahra tahkimatıyla berkitilmiş olan mevzilerimizi yoğun topçu ateşi altına alarak erlerimizin silahlarını kullanmasına dahi fırsat vermediler. Savaş alanı şehitlerimizle dolmuştur. Gönderilen takviyeler de aynı şekilde ermiştir. KARABEKİR'in komutasındaki 18'inci Kolordu, Halil Paşa'nın yanı sıra direnmesi nedeniyle 18 bin olan mevcudunun 13 binini kaybeder ve Bağdat İngilizlerin eline geçer.¹³

Birinci Kafkas Kolordusu Komutanlığına atandığı zaman, ağır kış şartları altında Kolordunun merkezi olan Refahiye'ye ulaşır (24 Aralık 1917'de Silvan'dan yola çıkmış ve 28 Aralık 1918'de Refahiye'ye varmıştır.). Hemen göreve başlar. Askerlerinin sağlık bakımından iyi olmadıklarını, iyi beslenmediklerini ve giyeceklerinin eskimiş olduklarını görür. Derhâl ordu karargâhından 7000 kat elbise getirtir. Kolordu ambarlarından bolca şeker ve erzak çıkartır. Hastalananları tedavi ettirir. Onları yüreklendirici konuşmalar yapar.

¹² Baycan; s. 15.

¹³ Taşkiran; s. 31.

Arkasından da kış ortasında (12 Şubatta) harekât başlatır ve 13 Şubatta (1918) Erzincan'ı Ermeni işgalinden kurtarır. Şehirde bol miktarda silah, mühimmat, gıda ve askerî malzeme elde edilir.

Ertesi gün, açlık çekmekte olan şehir halkına da yiyecek dağıttırılmış, hastaları tedavi ettirmiş ve kimsesiz şehit yavrularını da ordu himayesine almıştır. Aynı gün subaylarını ve askerlerini toplayarak onlara bir teşekkür konuşması yapmış ve “Sıra Erzurum’a geldi. Durmadan dinlenmeden yürümek mecburiyetindeyiz. Ölümle pençeleşen Erzurumlu kardeşlerimizi bir an önce kurtarmak için yeniden karlara gömüleceğiz.” diye hitap etmiştir.¹⁴

15 Şubat 1918 günü Erzincan’a gelen Ordu Komutanı Vehip Paşa ise Erzincanlılara hitap ederek “Erzincan şehri gibi Erzincan havalisinin de pek çabuk bir vuruşla ele geçmesini sağlayan Kâzım KARABEKİR’i yalnız siz değil, oğullarınız ve torunlarınız da unutmasın.” der.¹⁵

KARABEKİR Paşa buradan Erzurum’a yürümek planları yapmakta iken Enver’den Bakü’deki Kafkas halkları teşkilatının başına geçmesini isteyen bir şifre alır. Teklifi değerlendirir ve “... Herhâlde kendi memleketimizde inleyip duran halkımızı kurtarmadan başka bir tarafa ayrılmak benim için doğru değildir.” diyerek bu teklifi reddeder.

Birliklerini yeniden harekete geçirir. Şubat sonlarında Erzurum’un ilçelerindedir. Erzurum’a girmek için Vehip Paşa’dan izin ister. Vehip Paşa bir tümen asker ile şehrin zaptını mümkün görmemektedir. KARABEKİR Paşa’ya, “Kâzım Bey, aldın başını gidiyorsun. Ben cephe hattı çiziyorum. Sen 60 kilometre daha ileri fırlıyorsun.” diye cevap verir.¹⁶

Bunun üzerine KARABEKİR Paşa “her şeyi 150 km uzaktaki ordu komutanından daha iyi görüp değerlendirdiği kanaatinde olduğu için” daha ileri gitmemesini, takviye kuvvetlerin gelmesini beklemesini telefonda kendisine söylemekte olan Vehip Paşa ile bu telefon konuşmasını kasten kestirir. Birliklerine 11 Martta ileri hareket emri verir. 12 Mart 1918’de Erzurum ve Horasan kurtarılır.¹⁷

5 Nisan 1918’de Sarıkamış’ı kurtarır. Kars’a yürümek ister. Kars Kalesi’ndeki Ermeni savunmasını düşürebilmek için obüslere ihtiyacı vardır ve bunların gönderilmesini Ordu Komutanı Yakup Şevki Paşa’dan ister. Yakup Şevki Paşa ise nerede ve ne miktarda erzak bulunduğunu ve bir günde ne kadarının tüketilmekte olduğunu sormaktadır. KARABEKİR Paşa bu konuda “Şimdiye kadarki harekâtı nazari erzak hesabıyla yapsaydık hâlâ Erzincan’da bekler ve hem de aç kalırdık. Bu suretle halkımızı kurtarmak şöyle dursun, ordumuzu da açlıktan bozguna uğrattırdık. Koca Rus

¹⁴ Kâzım KARABEKİR; Doğu’nun Kurtuluşu, Erzurum, 1990, s. 77. Taşkıran; s. 35.

¹⁵ KARABEKİR; s. 82-83. Taşkıran; s. 39.

¹⁶ KARABEKİR; s. 139. Taşkıran; s. 39.

¹⁷ KARABEKİR; s. 139. Taşkıran; s. 40.

ordusunun bıraktıklarını yakalaya yakalaya Sarıkamış dağlarını aştık.” diye yazmaktadır.¹⁸

KARABEKİR Paşa 8 Nisan 1918’de Kağızman’ı kurtarır. Ancak 11 Nisanda Yakup Şevki Paşa’dan, bulundukları hattın ilerisine geçmemeleri talimatını alır. Yakup Şevki Paşa 100 km ötede Oltu’da bulunmakta ve “Kars’a hangi birliğin, nasıl ve ne zaman gireceğini ben tayin edeceğim.” demektedir.

Oysa KARABEKİR Paşa harekete geçmiş ve 25 Nisan 1918’de Kars Kalesi’ne Türk bayrağını çekmiş, böylece Kars’ın 40 yıllık esaret dönemi de sona ermiştir.

Bu başarılarından dolayı KARABEKİR, 28 Temmuz 1918’de Mirlivalığa (Tümgeneralliğe) yükseltilir. Yani paşa olur.¹⁹

KARABEKİR Paşa Eylül 1918 başlarında karargâhı ile Tebriz’dedir. 15 Eylülde kolordusunun birlikleri Bakü’ye girerler.

Ancak, 20 Eylülde Filistin Cephesi’nde bozgun başlar. KARABEKİR Paşa, telsiz ile dinlediği yabancı haber merkezlerinden durumun Osmanlı Devleti açısından felakete doğru gitmekte olduğunu üzüntü içinde öğrenir.

Böyle bir durumda bile kendisine İran-Irak Cephesi Grup Komutanı Halil (Kut) Paşa tarafından, Tahran’ı işgal etmek üzere kolordusu ile harekete geçmesi emri verilmiştir. KARABEKİR Paşa, “böyle bir hareketin hem maddi imkânsızlıklar hem de yeni genel duruma göre felaketle sonuçlanacağını” izah ederek üstlerini ikna eder ve Tahran harekâtından vazgeçtirir.²⁰

Kısa süre sonra da Osmanlı Devleti mütareke isteğinde bulunur. Karargâhı lağvedilen Kâzım Paşa da İstanbul’a döner.

Umutsuzluklar ve korkularla dolu mütareke günlerinde, kurtuluşu Türk milletinin gücünde görenler de vardı. Bunların en başında gelenlerinden biri Mustafa Kemal Paşa, diğeri de Kâzım KARABEKİR Paşa idi.

Her iki Paşa da devletin ve milletin ancak Anadolu’da verilecek bir mücadele, bir İstiklal Mücadelesi sonunda kurtarılabileceği kanaatine varmışlardı.

ATATÜRK bu konudaki kanaatini bir yandan “Temel prensip Türk milletinin haysiyetli ve şerefli bir millet olarak yaşamasıdır. Bunun için tam bağımsızlık şarttır.” diye ifade ederken²¹ öbür yandan da “Daha İstanbul’dan hareket etmeden önce kafamdaki temel düşünce, millet egemenliğine dayalı, kayıtsız şartsız bağımsız yeni bir Türk devleti kurmak düşüncesi idi. İşte,

¹⁸ KARABEKİR; s. 259. Taşkıran; s. 41.

¹⁹ age.; s. 42.

²⁰ M.Fahreddin Kırzioğlu; Kâzım KARABEKİR, Ankara, 1991, s. 19. Taşkıran; s. 44.

²¹ Mustafa Kemal ATATÜRK; Nutuk, ATAM Yay., Ankara, 1994, s. 9.

Samsun'da karaya ayak basar basmaz adım adım uyguladığımız program işte bu program olmuştur.” demektedir.²²

KARABEKİR Paşa ise ATATÜRK ile Şişli'deki evinde görüşürken ATATÜRK'e “Paşa'm ben yarın Erzurum'a gidiyorum. İstanbul'da ne vaziyette kalırsanız kalınız bir şey yapmak imkânsızdır. Anadolu'ya ordunun başına geliniz.” dedikten sonra, kendisinin Anadolu'ya geçmek istemesinin sebebini şöyle ifade etmiştir:

“Şarkta millî bir hükûmet esasını hazırlamak. Ordunun kuvvetini muhafaza ederek vahim sulh şartları karşısında millî istiklalimizi kurtarmak için mücadeleye girişmek... Çeşitli adlar altında oluşan (millî) teşekkülleri birleştirmek. Medenî dünyanın dikkatlerini çekmeye çalışan hamiyet sahiplerinden istifade etmek ve gerekirse millî bir hükûmet kurmak.”²³

KARABEKİR Paşa bu hususlarda ATATÜRK'ün de onayını aldıktan sonra İstanbul'dan Erzurum'a gitmek üzere ayrılır. 19 Nisan 1919'da Trabzon'da karaya çıktıktan sonra, Trabzonlulara şöyle demiştir: “Buraları bizden almak isteyen hülyalı kafaları ezmeye geldim. El birliği ile ve süngümüze dayanarak işe başlayalım.”²⁴

Daha sonra Erzurum'dadır. Burada da ilk önce Erzurum Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ilgilileriyle görüşür. Daha sonra halkı aydınlatıcı ve cesaretlendirici çalışmalar yapar.

Temmuz 1919 başlarında ATATÜRK de Erzurum'dadır. Ancak İstanbul Hükûmeti ile İtilaf kuvvetleri onun Anadolu'daki faaliyetlerinden rahatsızdır. İstanbul'a çağırılmış; fakat o gitmemiştir. 3'üncü Ordu Müfettişliği görevinden azledilir. Mukabil hareket olarak o da askerlikten istifa ettiğini, bir vatan evladı olarak mücadelesine devam edeceğini bildirir.

Bunun üzerine ATATÜRK hakkında İstanbul Hükûmetinin tutuklama emri çıkardığı, en yakınlarından bazılarının bile (mesela Miralay Kâzım Dirik) kendisini terk etmeye başladığı bir sırada KARABEKİR Paşa gelerek “Kumandamda bulunan subayların ve erlerin hürmet ve tazimlerini arz etmeye geldim. Siz, bundan evvel olduğu gibi bundan böyle de bizim muhterem kumandanımsınız. Kolordu kumandanına mahsus (bir) araba ile emrinize bir takım süvari getirdim. Hepimiz emrinizdeyiz Paşa'm!” diyerek ATATÜRK'e inanmışlığın, gerçek sevgi ve dostluğun en güzel örneğini göstermiştir.

Şimdi bu olayı açık yüreklilikle bir değerlendirelim: Bir yanda bütün resmî görev, sıfat ve yetkileriyle bir Kolordu Komutanı, Osmanlı Harbiye Nezaretine bağlı bir Paşa diğer yanda 3'üncü Ordu Müfettişliğinden azledilmiş, bunun üzerine askerlik mesleğinden de istifa ederek sıradan bir

²² age.; s. 9.

²³ Kâzım KARABEKİR; İstiklal Harbi'mizin Esasları, İstanbul, 1981, s. 69-70. Semiz; s. 9.

²⁴ Mustafa Turan; “Kâzım KARABEKİR Paşa'nın Fikri Yapısı”, Fikir, Siyaset ve Devlet Adamı Kâzım KARABEKİR Paşa Paneli, ATAM Yay., Ankara, 2000, s. 58.

vatandaş konumuna gelmiş bir sivil. Bunu yalnızca ATATÜRK ile KARABEKİR Paşa arasındaki sevgi ve dostluk ile izah etmek mümkün mü?

Bu, doğrudan doğruya fevkalade parlak bir zekâ ve ileri görüş sahibi olan KARABEKİR Paşa'nın ATATÜRK'teki dehayı herkesten önce görüp anlamış ve Millî Mücadele'nin şimdi bütün Anadolu insanının gönüllerinde "Anafartalar Kahramanı" olarak taht kurmuş bulunan böyle bir dehanın önderliğinde başarılabileceğini daha işin en başında kavramış olmasındandır. Yazdıklarında, "Mustafa Kemal Paşa'yı başa geçirmeyi ve onu bütün gücümle tutmayı, daha İstanbul'dayken düşünmüştüm." demesi de bundandır.²⁵

Mustafa Kemal Paşa'nın daha Samsun'a çıkar çıkmaz KARABEKİR Paşa ile temasa geçmesinin de KARABEKİR Paşa'nın ise İstiklal Savaşı'mızın âdeti bir anayasası konumunda olan Amasya Genelgesi'ne tereddütsüz destek vermesinin de asıl nedeni budur.

Yine ATATÜRK 5-6 Temmuz 1919'da Erzurum'da, Hüseyin Rauf Orbay ve Kâzım KARABEKİR Paşa'nın da aralarında bulunduğu dokuz kişilik çok gizli bir toplantıda, vatan ve milletin içinde bulunduğu durum ile kurtuluşun nasıl gerçekleştirilebileceği konuları görüşüldüğünde Millî Mücadele için oluşturulacak teşkilatın ve girilecek mücadelenin ATATÜRK'ün başkanlığında yapılacağına kararlaştırılmış olması da bundandır. ATATÜRK de Büyük Nutuk'ta "Tekrar toplandığımızda işin başına benim geçmemi ve kendilerinin bana yardımcı ve arka olacaklarını bildirdiler." demektedir.²⁶

Erzurum Kongresi öncesinde, Erzurum Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Yönetim Kurulu üyelerinin, ATATÜRK'ün de kongreye delege seçilip seçilmemesi konusunda tereddüde düşmeleri üzerine, konuyu KARABEKİR Paşa'nın reyine bıraktıklarında "Bir ordu kumandanı, hayatının bütün kazancını sizler için feda etmiştir. Dolayısıyla kendisi kongreye yalnız delege değil, başkan da yapılmalıdır." demesinin nedeni de budur.²⁷

4 Nisan 1939'da CHP grup toplantısında yaptığı konuşmada "Önce şunu arz edeyim ki ATATÜRK'ü tanıyan, hürmet eden ve onunla beraber hayatını idam sehпасına koymaya karar veren bir arkadaşınızı dinleyeceksiniz. Onun yüksek enerji ve kabiliyetini ilk takdir edenlerden birisi olan Kâzım KARABEKİR'i samimiyetle dinleyiniz." demesi de büyük bir tarihî gerçeği ortaya koymaktadır.²⁸

ATATÜRK'ün vefatından sonra bile Rauf Bey'in "Biz hepimiz olsaydık yine de onun yaptıklarını yapamazdık. Ama o, tek başına bile olsaydı

²⁵ Kâzım KARABEKİR; İstiklal Harbi'miz, İstanbul, 1969, s. 69.

²⁶ ATATÜRK; s. 31.

²⁷ Taşkıran; s. 70-71.

²⁸ Kâzım KARABEKİR; Paşaların Kavgası, 3. Baskı, İstanbul, 1994, s. 53-54. Semiz; s. 6.

görevlendireceklerini bulur ve yapmak istediklerini yapar, başarılı.” demesinin de sebebi budur.

Yani KARABEKİR Paşa en doğru kararı vermiş, tercihini de ona göre yapmıştır. Bu nedenle hem askerî gücünü hem de sivil halk üzerindeki otoritesini daha o tarihte ATATÜRK’ün emrine vermiş; bencilliğin zerresini bile duymadan vatanın ve milletin kurtuluşu uğrunda ona inanmış, güvenmiş ve en zor, en kritik anlarda onu destekleyerek Millî Mücadele’nin daha başlangıçta bir başka mecraya dökülmesine fırsat vermemiştir.

KARABEKİR Paşa olayların akışından faydalanarak politik davranmak ve böylece istenilen neticeyi elde etmek kabiliyeti çok yüksek bir komutandı.²⁹ Yine KARABEKİR Paşa halkın nabzını da iyi tutmuş; halkı harekete geçirmeyi, halkla birlikte hareket etmeyi, halka dayanmayı işin en başından beri esas almıştır.

Bir örnek olarak Mondros Mütarekesi şartlarına göre top kamalarının, makineli tüfek sürgü kollarının ve piyade tüfeği mekanizmalarının geciktirilmeden teslimini isteyen Harbiye Nezaretinin 7 Ağustos 1919 tarihli emrine “Halkımız karşı çıkıyor. Yurdunu ve namusunu korumak için bunların verilmesini istemiyor. Coşup ayaklanıyor.” gerekçesi ile 15’inci Kolordunun silah ve mühimmatının elden çıkmasını önlemiş, kolordunun gücünü korumuştur.³⁰

Oysa bu konuda halkı organize ederek yerli ve yabancı mahfillere “Halk silahını vermiyor, bunun için başkaldırıyor.” mesajını veren de bazı işe yaramaz kamalar ve sürgü kollarını İngiliz temsilcilerine teslim ettikten sonra, yolda trenin yolunu kestirerek trendeki malzemeleri dağa kaldırtan da Paşa’nın kendisi idi.³¹

KARABEKİR Paşa’nın bundan sonraki faaliyetleri bir başka bildirinin konusudur. Ancak onun 20 Ekim 1920’de Kars üzerine baskın şeklinde düzenlediği harekât hakkında da bir iki cümle söylemem gerekmektedir.

Kars Kalesi ve şehri çok iyi tahkim edilmiş olduğundan ve Türk kuvvetlerini batı-güneybatı istikametinden beklediklerinden Paşa, Ermeni askerî makamlarını şaşkına çevirerek bir “ters cephe” hareketi ile tali kuvvetleri batı-güneybatıdan ama esas kuvvetleri doğu ve kuzeydoğudan hücumla kaldırarak düşman kuvvetlerini ikiye bölmüş, daha doğrusu iki ateş arasında bırakmış ve on gün gibi kısa bir sürede şehri ve etrafını ele geçirerek Ermenilerin daha fazla katliam yapmalarını önlemiştir.

²⁹ Taşkıran; s. 60.

³⁰ Turan; s. 55-56.

³¹ KARABEKİR; İstiklal Harbimiz, s. 86-90. Kırzioğlu; s. 26. Taşkıran; s. 61-63.

KARABEKİR Paşa, burada askerî stratejideki üstün zekâsını bütün parlaklığı ile ortaya koymuş görünmektedir.³²

KARABEKİR Paşa'nın Şark Cephesi Komutanı sıfatıyla kazandığı parlak zaferden sonra, bir kısmı Sakarya Savaşı'na ve bir kısmı da Büyük Taarruz'a yetişecek şekilde emrindeki kuvvetlerden dört tümeni Batı Cephesi'ne göndermesi ise onun Millî Mücadele'mize yaptığı önemli hizmetlerinden biridir.

Türk milletinin ATATÜRK önderliğinde canını dişine takarak giriştiği Kurtuluş Mücadelesi'nde, aziz milletimize doğudan KARABEKİR Paşa tarafından sunulan ilk büyük zafer, hem fedakâr insanımıza verilebilecek en büyük hediye hem de gelecek zaferlerin ve nihai kurtuluşun ilk müjdecisi idi.

Öte yandan KARABEKİR Paşa gerek Birinci Dünya Savaşı yıllarında gerekse İstiklal Savaşı'mızın doğu zaferlerinin kazanılmasına kadar geçen sürede yaşanmış olan acı olaylar sonucunda anasız babasız, aç susuz ortada kalmış pek çok Türk yavrusunun da imdadına yetişmiştir.

Toplayabildiği 5000-6000 civarındaki yetim yavruyu özel olarak açtığı okullara almış, tam bir baba şefkatiyle onları giydirmiş, karınlarını doyurmuş ve en güzel şekilde eğiterek vatana ve millete faydalı insanlar hâline getirmiştir.

Onlar için eğitim kitapları yazmış (Çocuklara Öğütlerim); şiirler, marşlar, şarkılar, türküler yapmış, temsiller yazmış, müsamereler ve spor müsabakaları düzenlemiştir.

Erzurum'da İbret Sahnesi adıyla oluşturduğu sahnede düzenlediği temsil ve gösterilerle halkı her konuda bilinçlendirmiştir.

Türk'e inanan, Türk'e güvenen, Türk'e en iyiyi layık gören KARABEKİR; İstiklal Savaşı'mız için "Hür Vatan Marşı" ve "Türk Yılmaz Marşı" olmak üzere iki marş yazıp bestelemiştir.³³ Çocuklarının bilgi ve görgülerini arttırmak amacıyla geziler tertiplemiş, Ankara dâhil gittikleri şehirlerde oynadıkları temsil, müsamere ve spor gösterileri; ATATÜRK başta olmak üzere bütün yöneticilerin, halkın ve basının takdirlerini toplamış, haklarında pek çok sitayişkâr yazılar yazılmıştır.³⁴

KARABEKİR Paşa 15'inci Kolordu Komutanlığı görevine başlar başlamaz eğitim kurumlarını da birer birer hayata geçirmiştir. Bunların başlıcaları:

³² Salim Koca; "Kâzım KARABEKİR'in Türk İstiklal Savaşı'ndaki Rolü", Siyaset ve Devlet Adamı Kâzım KARABEKİR Paşa Paneli, ATAM Yay., Ankara, 2000, s. 44. Taşkıran; s. 105-107.

³³ Timsal Karabekir Köymen'in Konuşması; Kâzım KARABEKİR Paşa'yı Anma Töreni, ATAM Yay., Ankara, 1997, s. 70.

³⁴ Orhan Yıldırım; Kâzım KARABEKİR Paşa, Kâzım KARABEKİR Paşa'yı Anma Töreni, ATAM Yay., Ankara, 1997, s. 25.

- Erzurum Ana Mektebi
- Sarıkamış Ana Mektebi
- Erzurum Sanayi Mektebi
- Sarıkamış Sanayi Mektebi
- Leyli Eytam İptidai Mektebi
- Sarıkamış Askerî İdadisi idi.

Bu okullar o dönemde atılan önemli eğitim adımlarıdır.³⁵

Rawlinson bu konuda şunları yazmaktadır:

“Kâzım, savaşta babalarını kaybetmiş olan yetim çocukların eğitilmesi için yeni açtığı okulu (Erzurum Sanayi Mektebi) görmemi ve fikrimi söylememi istedi. Okula yaptığım ziyaret sonrasında tahminimin de ötesinde bir sonuçla karşılaştım. Yaşları 5-6 arasında değişen çocuklarla 15-16 yaşlarında gençlerden oluşan, iyi giyimli, bakımlı, hepsi iyi birer ilkokul eğitimi alan ve bunun yanında işe yarar çeşitli meslekler de öğrenen 1100’ün üzerinde erkek öğrenci ile karşılaştım. Terzilik, ayakkabıcılık, inşaatçılık ve faydalı diğer pek çok meslek alanlarında çocukların eğitim göreceği atölyeler kurulmuştu.

Ayrıca, bu çocuklar çeşitli savunma biçimleri ve modern silahların kullanılma şekillerini de öğrenerek sıkı bir disiplin içinde yetiştiriliyorlar ve böylece ilk gençliklerinden itibaren son derece eğitilmiş ve modern birer asker olmaları sağlanıyordu.

Eğer bu tür bir çalışma bütün ülke sathında yaygınlaştırılırsa üstün cesaret ve sabır sahibi Türklerin doğuda yeni bir güç olarak ortaya çıkmalarını takdir etmemek elde değildir.”³⁶

KARABEKİR Paşa bu okullarla, gerçekten de o dönem Türkiye’si için çok önemli yeniliklere yönelmişti. Bir defa, anaokulu sorunu bugün de Türkiye’nin bir türlü istenen düzeye ulaştıramadığı bir konu olarak karşımızda durmaktadır.

KARABEKİR Paşa’nın daha 1919’larda ve en sıkıntılı günlerde anaokulu konusunu çok başarılı örneklerle gündeme getirmesi, onun eğitim konusunda ne kadar ileri görüşlü olduğunun önemli bir göstergesidir.

Ayrıca, daha anaokulu öğrencisi konumundaki yavruları eğitirken onların eğitim programlarında spor, müzik ve özellikle de bu iki dersin bir anlamda bileşkesi demek olan ritmik jimnastik derslerine yer vermiş olması, her türlü takdirin üzerinde ileri bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır.

³⁵ Bu konuda geniş bilgi için bk. Nuri Köstüklü; “Kâzım KARABEKİR’in Açtığı Okullar”, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Temmuz-Ağustos 1985, S 5, s. 31-35 ve S 6, s. 36-41.

³⁶ Rawlinson; s. 284-285. Taşkıran; s. 64-67.

Öte yandan müzik, spor ve ritmik jimnastikten başka dans, halk dansları yani millî oyunlar gibi uygulamaları da göz önünde bulundurulacak olursa KARABEKİR Paşa'nın eğitim ufkunun ne derece engin olduğu daha kolay anlaşılacaktır.

KARABEKİR Paşa'nın üstün zekâ sahibi bir asker ve ileri görüşlü bir komutan, bir kurmay subay olarak eğitim konusunun "Millî Güç Unsurları"nın en başında gelenlerinden olduğunu daha o günlerde en iyi bir şekilde kavraması ve dolayısıyla yalnız pratik uygulamalarla yetinmeden işin teorik ve bilimsel yanına da yönelmesi ve "Çocuk Davamız" ile "Çocuklara Öğütlerim" gibi eserler ortaya koyması ise bu konuda daha fazla söz söylemeye yer bırakmamaktadır.

KARABEKİR Paşa'nın, eğitim programları konusunda ortaya koyduğu bu zengin ve çağdaş uygulamaların küçük bir örneği olarak tarihî bir anı ile satırlarıma son vermek istiyorum.

Savaş yıllarında bir ara öğrenimine ara vermek durumunda kalan Bursa Işıklar Askerî Lisesinin Cumhuriyet'imizin ilk günlerinde yeniden öğretime başlaması söz konusudur. Bu amaçla İstanbul Kuleli Askerî Lisesinin bir şubesi ile KARABEKİR Paşa'nın kurduğu Sarıkamış Askerî Lisesinin bir şubesinin Işıklar Askerî Lisesine nakli kararlaştırılır ve Işıklar Askerî Lisesi böylece yeniden öğretime başlar.

Kuleli'den gelen gençlerimiz, Sarıkamış'tan gelen kardeşleri hakkında "Nasıl olsa bunlar imkânları çok kıt olan bir bölgedeki okuldan gelmişlerdir. Dolayısıyla biz her konuda onlardan daha iyi yetişmişizdir ve onlardan daha başarılı oluruz." gibi bir kanaatle okula başlarlar. Ama çok kısa bir süre sonra Sarıkamış'tan gelen kardeşlerinin hem teorik dersler bakımından hem de sosyal ve kültürel etkinlikler açısından son derecede iyi yetişmiş olduklarını, piyano başta olmak üzere her türlü müzik aletini başarıyla kullandıklarını, sportif oyunlarda nasıl aktif olduklarını görerek kanaatlerinde yanıldıklarını anlamakta gecikmezler.

Büyük asker, devlet adamı, eğitimci ve vatansever merhum Kâzım KARABEKİR Paşa'yı ebediyete intikalinin 62'nci yıl dönümünde milletimiz, vatanımız ve devletimiz için yaptığı büyük hizmetler dolayısıyla minnet ve rahmetle anar, aziz hatırası önünde saygıyla eğilirim.

KÂZIM KARABEKİR'İN DOĞU CEPHESİ FAALİYETLERİ

Doç.Dr.Vahdet KELEŞYILMAZ*

Sayın Komutanım, Saygıdeğer Hocalarım, Kıymetli Konuklar, Basınıımızın Güzide Mensupları,

Kâzım KARABEKİR Paşa'nın da içinde bulunduğu Türk İstiklal Harbi'ni kazandıran değerli kurmay heyetinin hayatına baktığınız zaman aslında bir neslin dramını görürsünüz. Yaşatmak istedikleri vatan, kollarında can vermektedir. Bir enkazdan Türkiye Cumhuriyeti'ni kurtararak çıkarmıştır bu nesil. Bu nedenle bu yıl dönümünde kendisini, Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK'ü ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasında emeği geçen bütün büyüklerimizi saygıyla ve rahmetle anıyorum. Kâzım KARABEKİR Paşa'nın hayatından ya da hayatının herhangi döneminde bir kesitten bahsedince Doğu Cephesi'ni anmadan olmaz. Her iki hocam da bu sebepten dolayı haklı olarak KARABEKİR Paşa'mızın hayatından ayrıntılara değinirken çok önemli ve Doğu Cephesi'ndeki hizmetlerini de yansıtan bilgiler verdiler. Böylece Kâzım KARABEKİR Paşa'nın Doğu Cephesi'ndeki faaliyetlerine daha değişik bir bağlamda -bir strateji ustası olarak bakışı, görüşü, öngörüsü ve değerlendirmesiyle- bakmak lazım. Kâzım KARABEKİR Paşa hayatında her şeyi görmüştür. Üniformasını giydikten sonra Rumeli'de isyanları görmüş, bastırmaya çalışmıştır. KARABEKİR Paşa; Balkan Harbi'nde savaşmış, savunma savaşı yapmış, Edirne müdafaasında esaret acısını tatmıştır. Doğuda Birinci Dünya Savaşı'nda Doğu Cephesi'nde hocalarımızın da anlattığı gibi muzaffer bir komutan olarak zaferi yaşamış ve yaşatmıştır. Bu açıdan baktığımızda Birinci Dünya Savaşı sona erdiğinde Kâzım KARABEKİR Paşa da İstanbul'a dönenler arasında yerini almıştır. Ancak İstanbul'a geldikten sonra Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK'ün şahsında da olan vatanın bütünlüğü ve milletin bağımsızlığı için çareler arama gayreti içinde olma vasfını, Kâzım KARABEKİR Paşa'mızda da aynı şekilde görüyoruz. Ortak paydalar, ortak eksenler çoktur. Vatanı kurtarmak, milletin istiklalini sağlamak, haysiyete halel getirmeden yaşanabilecek bir zemin yaratmak... Bu nedenler, tıpkı Mustafa Kemal Paşa'nın olduğu gibi Kâzım KARABEKİR Paşa'nın da İstanbul'a geldikten sonra vatanın kurtulması için yapılması gerekenler arasında olmuştur. Kendine yakın mesai arkadaşlarıyla olan temaslarında daha bağımsız hareket edebileceğini ve nispi olarak terhis edilmemiş henüz silahları elinde bulunan kuvvetlerin bulunduğu bölgelere tayin edilmeye çalışıldığını görüyoruz. Yani İstanbul'da çarelerin tükendiği ya da tükenebileceğinin anlaşıldığı yerde, iş başa düştüğünde muktedir olmak için bir yerlere gitmek... Tabi gidilmesi gereken bu bir yer de asla tesadüf değildir, son derece doğru ve isabetlidir.

Ordu hiyerarşisinde her ne kadar emir komuta zinciri işlese de Kars, Doğu Cephesi, Erzurum'un tanıdığı muzaffer bir komutan ve bir kolordu... İşte bu çok önemli. Coğrafyayı biliyor, askeri biliyor, iklimi biliyor, koşulları

* Gazi Üniversitesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi

biliyor. O felaket ortamında morallerin bu kadar bozulduğu bir zamanda bu vatana hizmet etmek için onun gidebileceği daha iyi bir yer olamazdı. O ordunun başına da 15'inci Kolordunun başına da ondan daha uygun ve moralleri yukarı çekecek bir komutan olamazdı. Aynı şekilde millet için de bir umut ışığının kaynağı oldu. Gazi Mustafa Kemal de İstanbul'da bütün bu faaliyetlerin koordinasyonu ile meşgulken yine silah arkadaşlarından Enver Paşa'nın Erkânıharbiyesinde, Şube Müdürlüklerinde bulunurken istihbaratın başında KARABEKİR Paşa vardı; ama İsmet Paşa da bir diğer şubenin başındaydı. Bunlar birbirlerini yeni tanımıyorlar, unutmayalım bunu. Omuz omuza vatan için her konuda bir araya gelebilecek bir nesil... Bir büyük talih de budur. "Mevzuubahis vatansa gerisi teferruattır." diyen, vatan için görev yapan bir nesil... Bunun böyle olduğu yerde Kâzım KARABEKİR Paşa, niyetinde muvaffak olarak 15'inci Kolordu Komutanlığı görevine atandıktan sonra bunun arkası benzer arkadaş grubundan diğer atamalarla gelecektir. Mustafa Kemal'in görev, yetki ve sorumluluklarını Dokuzuncu Ordu Kıtaatı Müfettişi diye tayin ettiler.

Ondan sonraki yazışmalarda, ordular dağıtıldığı için Üçüncü Ordu Kıtaatı Müfettişi diye geçer. Görev, yetki ve sorumluluk alanına baktığınızda, Pontus ve Ermenistan gaileleriyle mücadele etmek amacının ya da Mondros Mütarekesi gereği, buralara işgal ve müdahil olma ihtimalini bertaraf etme isteğinin de parçası olabilecek metinler görürsünüz. Orada huzuru, asayiş sağlama, her türlü eşkıyalığa siyasi amaçlı ya da dışardan yönlendirilen ayrılıkçı faaliyetlere engel olma gayesi vardır. Bu koordineli bir faaliyettir. Yani bir gün, askerî görevinden ayrılmak zorunda kaldığında ya da çekildiğinde İstanbul'la ters düştüğü zaman Mustafa Kemal'e Kâzım KARABEKİR Paşa'nın "Emrinizdeyim Paşa" demesi, vefanın İstanbul'da bir semt adının olmadığını göstermektedir. Ahde vefadır bu. Bir lütuf değil, birlikte yola çıkan arkadaşların ahde vefa gösterisidir. Çünkü onlar bir mücadeleye girmişlerdi ve dönüş yoktu. Diğer arkadaş grubu da böyle davranmıştır. Kâzım KARABEKİR Paşa gerek kongreler döneminde gerekse Erzurum Kongresi, Sivas Kongresi ve daha sonraki Heyeti Temsiliye döneminde Mustafa Kemal'le sıkı ve yakın irtibat hâlinindedir. Üzerinde üniforması varken de Mustafa Kemal'in emir ve komuta talimatlarına uymaktadır. KARABEKİR Paşa Şark Cephesi'nde, engin tecrübesini ve istihbaratçı geçmişinin yaratmış olduğu deneyimleri çok iyi kullanarak iyi bir koordinasyon yaratmaya çalışır. Şu açıdan önemlidir, bakınız. Biz tarihçilerin Doğu Cephesi incelemelerinde kimi zaman şanslı olduğumuz kimi zaman da yorulduğumuz nokta şudur: Sadece bir askerî harekâtta ibaret değildir, Doğu Cephesi'nde kazanılan zafer. Orada adım attığınız anda diğer bütün yaşananlarla beraber neler olur ya da olabilir? İngiliz ne yapar, Bolşevikler ne yapar, Amerika ne yapar? Harekete geçtiğimiz anda "Ermenileri katlediyor bunlar." derler mi? Mustafa Kemal'in de KARABEKİR Paşa'nın da böyle kaygısı olmuştur. Yani siz vatan topraklarından bir kısmını kurtarmak için harekete geçerken bütün vatandan olmamanın da hesabını yapmak zorundasınız. Yani attığınız adımın neticelerini hesaplamak zorundasınız.

Bundan dolayıdır ki ortak hassasiyetleri paylaşan bu seçkin şahsiyetler, Gazi Mustafa Kemal'in önderliğinde Millî Mücadele'yi yürütürken Doğu Cephesi örneğinde de görüldüğü gibi her bir adımı bütün dengeleri hesaplayarak atmak zorunda kalmışlardır. Bu çok önemlidir. Harekât başlatıldığında da bir işgal olur muydu? İzmir'e olan çıkarma gibi Trabzon'a, Samsun'a başka yerlere de askerî çıkarma yapılabilir miydi? Ya da dünya kamuoyu zaten hakkımızda bir idam fermanı vermeye çalışırken "Hak etti bunlar zaten, bakın Hristiyanları doğruyorlar!" diye ayağa kalkar mıydı? Bütün bunlar düşünülüyor. Bu nedenle harekâtın başlatılması konusunda uzun yazışmalar var, istihbarat raporları var, değişik tecrübeler var. Kim ne yapar ve neden yapar? Demek ki işin askerî harekât boyutu kadar önemli olan bir başka konumu; atılacak adımın zamanlaması ve ardının nasıl getirileceğidir. Bütün bu dengeleri birlikte gördüğümüz zaman savaşın o kadar kolay bir şey olmadığını, cephede savaşan asker ve ordulardan ibaret olmadığını, başından sonuna bütün faktörleriyle arka planlarıyla düşünülmesi gerektiğini de görüyoruz. Bu anlamda Kâzım KARABEKİR Paşa'nın Doğu Cephesi'ndeki İstiklal Harbi'mize katkısı ve faaliyetleri sadece Ermeniler karşısında ya da Doğu Cephesi'ndeki ayrılıkçı unsurlar karşısında göstermiş olduğu faaliyetlerle ölçülmemelidir. Memleketin geri kalanındaki hadiseler silsilesinde de ne yapmalı neden yapmalı nasıl yapmalı?

Kongreler süresince Misakımillî'ye, oradan son Osmanlı Meclisinin kapatılmasından TBMM'ye gelen süreçte, öncülerden olarak Gazi Mustafa Kemal'in emir ve görevlendirmesiyle her türlü vazifeyi yapmıştır. Israrla Doğu Cephesi'nde harekâtı başlatmak istemesine rağmen Mustafa Kemal Paşa'nın bütün dengeleri hesaplayarak gelecek son emrine kadar, son dakikaya kadar topyekûn harekâta geçmeyecek kadar da iyi bir kumandan, komutanın emrine uyan bir asker olmuştur.

Askerî harekâtta birlikte hareket etmek çok önemli. Bu bakımdan Kâzım KARABEKİR Paşa'yla Doğu Cephesi'ni ayrı düşünmek mümkün değil. Hocalarımızın çok güzel örnekler verip söyledikleri çocuklarla ilgili faaliyetlerini, Doğu Cephesi'ndeki askerî işlerle yalnız ilgili olmadığı bağlamında yine hatırlatmak isterim. Ayrıca Gazi Üniversitesinde ilginç tezler de yapılıyor. Benim beden eğitimi bölümündeki genç bir asistan arkadaşımızın Osmanlıca öğrenmesine katkı oldu. Kâzım KARABEKİR Paşa'nın beden eğitimi ve spor faaliyetleri konusunda İstiklal Harbi sırasında Doğu Cephesi'nde bulunurken Erzurum dolaylarındaki katkılarını ve faaliyetlerini araştırmıştı. Gönül ister ki bu tip çalışmalar artsın ve bu değerli şahsiyetleri böyle saygıyla anarken onların aziz hatıralarını renkli kişilikleriyle destekleyecek veriler ortaya çıksın. Tabi bu bağlamda şunu da söylemek gerekiyor: Bu vatan nasıl yaşatılacak? İnsan nesli bile tükendiği bir durumda KARABEKİR Paşa'nın türlü spor faaliyetleriyle uğraşması ve uğraştırması yalnızca spor olarak değerlendirilmemelidir. Genç, dinamik, sistemli bir gençliği meydana getirme faaliyetidir. O kaygılarla gençleri sağlıklı ve gürbüz yetiştirme sevdası vardır.

Bakınız Gazi Mustafa Kemal ne diyordu bir zamanlar? Aynı hassasiyetlerle, KARABEKİR Paşa'nın Alman komutanlardan şikâyetini söyledi hocalarımız. KARABEKİR Paşa aynı şikâyetlerini 18'inci Kolordudayken Alman bayraklarına sarılı atılan beyannamelerden rahatsız olduğunu üst makamlara iletiyor. Mustafa Kemal "Akan Türk kanıdır!" diyor, "İçimizden bir Osmanlı olmalıdır!" diyor, "Sevki idarenin başında Alman Komutanı Falgenahn emrinde çalışmam." diyor, "Alman, çıkarlarını düşünüyor." diyor. Ortak paydalar öyle çok ki! Mustafa Kemal ne diyor? "Beş asker gereken yere bir taneyi zor buluyoruz. Savunma savaşı yapmalıyız. Anadolu'nun insan kaynakları tükeniyor." Bu akıl ve basiretin olduğu yerde elbette ki Kâzım KARABEKİR Paşa'nın da o gençlerin sağlıklı, gürbüz, dinamik ve örgütlü yetişmesi için bir şeyler yapması, askerî harekât kadar övgüye ve saygıya değer. Kendisini saygıyla ve rahmetle anıyorum. Teşekkür ederim efendim.

KÂZIM KARABEKİR'DEN HATIRALAR

Timsal KARABEKİR YILDIRAN

Kâzım KARABEKİR, Kars'ı Ruslardan kurtarır. İran - Tebriz'e geldiği zaman İstanbul'dan "Geri dön." emri alır. Mondros Ateşkes Anlaşması imzalanmıştır. Gemiyle Batum'dan İstanbul'a gelir. Boğazlar'dan geçerken ıstırabını dile getirir. Harbiye Nazırı Abdullah Paşa'yı ziyaret eder ve "Ermeni mezalimini içeren gönderdiğim dokümanları niçin bir risale hâlinde bastırmadınız Paşa'm?" der. Abdullah Paşa, bunlardan haberi olmadığını söyler.

Yıl 1918... KARABEKİR; Ermeni zulmünü anlatamazsak ileride Ermeniler bizi suçlayacaklar, der. Evrakı buldurur, Türkçe ve Fransızca olarak bastırır. Padişah acizdir, egemen yabancı güçlerdir.

KARABEKİR, Mustafa Kemal Paşa'yı ziyarete gider. Paşam; kurtuluşun anahtarı doğudadır doğuya gelin, der. Kendisi 15'inci Kolordunun başına Erzurum'a gidecekti. Mustafa Kemal'in cevabı "İyi olur olmaz size mülaki olacağım." olur.

19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkan Mustafa Kemal, İstanbul'dan İngilizlerin verdiği izinle çıkabilmiştir.

Amasya Genelgesi'ndeki "Vatan bir bütündür, bölünemez. Millet bir bütündür, bölünemez." mesajı İstanbul'da İngilizleri rahatsız eder. Aciz olan padişaha baskı yaparak Mustafa Kemal'in derhâl tevkif edilmesini isterler. Azledileceğini, tutuklanacağını öğrenen Mustafa Kemal de istifa eder. Erzurum'da bir konakta Rauf Bey'le bir masa başında oturan Mustafa Kemal sivilidir.

Kâzım KARABEKİR içeri girer. Sivil olan Mustafa Kemal Paşa'nın karşısında bir asker selamı çakar ve "Dün olduğu gibi bugün de bütün kolordumla emrinizdeyim Paşa'm." der. İki dava arkadaşı yaşlı gözlerle sarılırlar. İşte o gün konakta Türk'ün kurtuluş yıldızı parlamış, Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli atılmıştır.

Erzurum Kongresi'ni Sivas Kongresi takip eder. Şanla şerefle TBMM açılır. Doğu tamamıyla düşmandan arınmıştır. Sağlam kalan askerleri ile ganimetleri batıya, ATATÜRK'ün ordusuna gönderir. Yeni açılan TBMM'de ilk anlaşmalar yapılır. İmzalayan kalemlerin resimlerini çekip İnkılap Müzesi'ne hediye eder. Gümrü, Kars, Moskova Anlaşmaları gerçekleşir. Ermeniler; Sevr'deki haksız iddialarından vazgeçmiş, emperyalist devletler tarafından aldatıldıklarını anlamışlardır.

Çok mezalim yaşamış, çok şehit vermişiz. KARABEKİR, anılarında "Allah benim gözümün gördüklerini dünya üzerinde hiçbir göze göstermesin." der.

Yetim kalan 6000 evlada gerçek bir baba olur, onları çeşitli kurslar açarak eğitir. Bursa Işıklar Lisesindeki evlatlarının bazıları; Zeki İlter Paşa, Cemal Tural Paşa, Sabri Koçak Paşa'dır.

Marşlar, şiirler, oyunlar yazmış; spor, ağaç, kitap bayramları düzenlemiştir.

26 Ocak 1948'te Ankara'da vefat ettiği zaman eski bir bayrağa sarılı tabutunu görenler, "Niçin yeni bir bayrağa sarmadınız?" derler. Ancak tabutu rten, Kars Kalesi'ne çektiği şanlı bayraktır. O bayrak onu son yolculuğunda da yalnız bırakmamıştır.

ANILAR

Hayat KARABEKİR FEYZİOĞLU

Millî Mücadele'nin öncüsü, Şark Cephesi'nin muzaffer kumandanı, yetimler babası ve örnek bir aile reisi olarak 62 sene evvel ebediyete intikal eden Kâzım Karabekir Paşa'yı anmak üzere toplanmış bulunuyoruz. Her şeyden önce bu toplantıyı düzenleyen Genelkurmay Başkanlığına teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Kurtuluş Savaşı'mızın bu büyük kahramanının bizlere bıraktığı büyük manevi mirası ona layık olarak sürdürmek, biz ailesinin en kutsal görevi olmuştur. Bu bilinç doğrultusunda Kâzım KARABEKİR Paşa Vakfını kurarak 70 Türk lirası maaşla emekliye sevk edilip 45 yaşında askerlikten ve siyasetten uzak yaşadığı dönemin büyük bir kısmını geçirdiği Erenköy'deki evini müze hâline getirdik. Özellikle gençlerimizin müzeyi gezerek Paşa'nın kişiliğinin bir yansıması olan yaşam tarzını görerek kendisini daha iyi tanımlarını amaçladık.

KARABEKİR Paşa doğu illerimizde gerçek çehresiyle tanınmakta ve anılmaktadır. Ancak çevremizde maalesef aydınlarımız arasında da KARABEKİR Paşa'yı ya tam tanımayanlar ya da daha da önemlisi yanlış tanıyanlar bulunmaktadır. Bu eksikliği ve yanlışlığı gidermek de vakfımızın görevidir. Bu nedenle eserleri tekrar gözden geçirilerek eksiksiz ve sansürsüz titiz bir çalışma ile yeniden basılmaktadır. Kapsamlı "İstiklal Harbimiz" kitabı, "Hayatım, İttihat ve Terakki, Edirne Hatıraları" adlı eserleri ile bugüne kadar hiç yayımlanmamış günlükleri yayımlanmıştır. "Birinci Cihan Harbi'ne Nasıl Girdik, Neden Girdik, Nasıl İdare Ettik" adlı eseri de tekrar yayına hazırlanmaktadır. Bu eserlerde, daha Fatih Askerî Rüştiyesinde ya da Kuleli İdadisinde genç bir öğrenci iken Abdülhamit döneminin baskısına nasıl karşı çıktığı, vatanın içinde bulunduğu durumdan kurtulması için neler planladığı, medeniyetin gereği olan bilime ve eğitime ne kadar önem verdiği, çevresindeki gençleri bağnaz düşünceden nasıl uzak tutmaya çalıştığı KARABEKİR Paşa'nın kendi anlatımı ile gözler önüne serilmektedir.

Büyük titizlikle yayımlanan bu eserleri umarım, tarihimize meraklılar da aynı titizlikle okurlar. Babamın bir sözü vardır, sık sık tekrarlamak ihtiyacı duyarım: "Vatandaş! Yanlış bilgi felaket kaynağıdır. Her işin evvela hakikatini ara ve öğren! Sonra münakaşasını istediğin gibi yap! Birincisi vicdanına, ikincisi seciye ve irfanına dayanır." Bu mantıkla hareket ederek eserlerini yayımlamaya devam edeceğiz. Kâzım KARABEKİR Paşa Millî Mücadele'nin en çok yazılı eser bırakmış kumandanıdır. Bu eserlerin yorumlanması ile Kâzım KARABEKİR Paşa'nın kurtuluş mücadelemizdeki yerinin daha iyi anlaşılacağına inanıyorum.

Onun kızı olarak şeref duyduğum ve teselli bulduğum gerçek şu ki bu büyük insan, ecelin hükmünü geçiremediği tek yer olan kadirşinas milletin kalbinde yer almış ve böylece ebedileşmiş bulunmaktadır.

Nur içinde yatsın.

Geldiğiniz için hepinize teşekkürlerimi eder, saygılarımı sunarım.

GENELKURMAY BAŞKANI ORGENERAL İLKER BAŞBUĞ'UN KÂZIM KARABEKİR'İ ANMA TÖRENİNDEKİ KONUŞMASI

Ölümünün 62'nci yıl dönümü nedeni ile İstiklal Harbi'mizin büyük komutanlarından Kâzım KARABEKİR anısına düzenlenen bu törene katılmanızdan dolayı hepinize teşekkür ediyorum, şükranlarımı sunuyorum. Ben, tarih ve geçmişi ile ilişkilerini kesen milletlerin geleceğinin karanlık olacağını düşünüyorum. Tarihi ve geçmişi elbette öğrenmeliyiz, elbette anlatmalıyız, özellikle genç nesillere. Elbette tarih ve geçmişte yaşananları doğru ve sağlam bilgilere dayanarak tartışmalıyız, bunda hiçbir sakınca yok; bilakis çok büyük fayda var. Ancak tarih ve geçmişte yaşananları, tarihte yaşananları âdeta bir hesaplama noktasına getirmek bence o topluma, o millete, o ülkeye yapılabilecek en büyük kötülüktür. Maalesef bazen bunu görüyoruz. Tarihimizde olan, yaşanan olayları, geçmişimizi bugün bir hesaplama malzemesine dönüştürmek o topluma yapılabilecek en büyük kötülüktür.

Bugünleri kime borçluyuz, bunu hep sormamız lazım. Bugünlere elbette İstiklal Savaşı'nı kazananlara, en küçük rütbelisinden en büyük Ebedî Başkomutanımız Mustafa Kemal ATATÜRK olmak üzere İstiklal Savaşı'mızın bütün komutanlarına ve tabi her şeyden önce o dönemlerde, o zorluklarda, o yokluklarda ordusu ile bütünleşen o Türk millete borçluyuz, bunu da unutmamamız lazım. Biz bu sene İstiklal Savaşı'mızın büyük komutanlarını anmaya başladık. 19 Mayıs günü Cumhuriyet'imizin kurucusu, Ebedî Başkomutanımız Mustafa Kemal ATATÜRK'ü andık. Yanılmıyorsam 25 Aralıkta yine İstiklal Savaşı'mızın Büyük Komutanı, İkinci Cumhurbaşkanımız İsmet İnönü'yü andık ve bugün de yine İstiklal Savaşı'mızın büyük komutanı Kâzım KARABEKİR Paşa'yı andık ve nisan ayında da Mareşal Fevzi Çakmak ile ilgili yine bir anma töreni yapacağız. Elbette İstiklal Savaşı'mızın komutanları dediğimiz zaman o da yanlış anlaşılmasın, tabi ki daha birçok değerli komutan var. Bunların teker teker herhâlde ismini burada sayarsam çok zaman alır. Bir Fahrettin Altay'ı unutamayız, bir ordu komutanlığı yapan İstiklal Savaşı'nda Çobanlı Paşa'yı unutamayız, Nurettin Paşa'yı unutamayız, daha çok isimler var.

Umarım ki önümüzdeki dönemlerde bu komutanlarımız da anılır. Bugün gerçekten çok anlamlı bir gün geçirdik. Duygusal bir gün, bunu da ifade etmem lazım. Şimdi İstiklal Harbi'miz kitabından bahsedildi. Bir konuşmacımız herhâlde Timsal Hanımefendi de ona değindiler. İstiklal Harbi'miz kitabının birinci cildi ki 17'inci sayfa, şöyle başlıyor: Kâzım KARABEKİR ile Mustafa Kemal ATATÜRK'ün buluşması, 5 Nisan 1919. Kâzım KARABEKİR, Mustafa Kemal'e şunu söylüyor: "Paşa'm, ben yarın Erzurum'a hareket ediyorum, İstanbul'da ne vaziyette kalırsanız kalınız bir şey yapmak imkânsızdır. Sükût edersek mahvımız mukadderdir." Bakın burası çok önemlidir, aynen 5 Nisan 1919'da Kâzım KARABEKİR'in Mustafa Kemal'e söylediği şu cümlemin altını çiziniz: Bu çok önemli ki bahsettiniz, siz dediniz, diyor ki "Behemehâl Anadolu'ya orduya, ordunun başına geliniz.

Orada her şey mümkündür.” Ne zaman söylüyor? 5 Nisan 1919. Bu neyi gösteriyor? Daha ATATÜRK 19 Mayıs’ta Samsun’a çıkmamış, İstiklal Savaşı daha başlamamış; ama bu Kâzım KARABEKİR’in önümüzdeki mücadelede lider olarak o gün Mustafa Kemal’i düşündüğünü ve seçtiğini gösteriyor. Bunu bilmemiz lazım, aynen söylediği şu: “Derhâl Anadolu’ya orduya, ordunun başına geliniz, geçiniz; orda her şey mümkündür.”

Şimdi aynı kitap -İstiklal Harbi’miz- şöyle bitiyor: Kitabın son bölümü de çok ilginç. Gerçekten de Kâzım KARABEKİR, kendisini her yönü ile çok iyi yetiştirmiş; ama panelde de altı çizildiği gibi bence en önemli özelliklerinden bir tanesi düşünen, fikir üreten ve cesaretle düşüncelerini üstlerine aktaran bir komutan olmasıdır. İstiklal Harbi esnasında devamlı ATATÜRK ile irtibatı var, o ona mesaj gönderiyor, cevap yolluyor ve tabi kendisi o zaman çoğu yoğunlukta Trabzon’da o bölgelerde bulunuyor; ama İstiklal Savaşı’nın icrası esnasındaki muharebelere yönelik düşüncelerini ve tekliflerini devamlı yolluyor ve cevap da alıyor. Böyle bir durum var. Şimdi tabi savaş bitmiş. Tarih 29 Eylül 1922... Kitabın son sayfalarına baktığınızda Şark Cephesi Komutanı Kâzım KARABEKİR, Başkomutan Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine diye bir mesaj yolluyor. Diyor ki “Ankara’ya teşrif edeceğinizi haber aldım. Müsaade buyrulduğu takdirde nezdimdiki şehit yavrularından 50 kadarını ellerinizden öpmek üzere birlikte getireyim, müsaadenizi istiyorum.” Başkomutan Mustafa Kemal tarafından hemen cevap veriliyor. Diyor ki “Şark Cephesi şehit evlatlarından 50 kadarıyla Ankara’ya teşrif hakkındaki yüksek düşünceniz uygundur.”

Bu İstiklal Harbi’miz kitabının son paragrafları şöyle -ki bence önemli- bunu burada okumak istiyorum. Aslında bu paragraf; kitapların arkasında da var, arkasına da aynen basılmış. Kitabın son paragrafı şu şekilde: “İstiklal Harbi’miz görüş birliği ile sona erdi. Gerçi milletimizin istiklalini kurtarmak için 4 yıldır askerî, idari ve siyasi icraat ve teşebbüslerimiz hakkında Mustafa Kemal Paşa ile bazı fikir ayrılıklarımız, bazı münakaşalarımız olmuştur. Biraz evvel ifade ettiğim gibi; fakat sonunda fikir ve el birliği ile yürümek ve muvaffak olmak büyük mazhariyettir. Benim fikirlerimi apaçık, bütün samimiyetle söyler ve yazar bir adam olduğumu ve bütün düşüncelerime hâkim olan ruhumda millet ve memleket meselesi olduğunu Mustafa Kemal Paşa çoktan beri bilirdi.” Bu da herhâlde her şeyi özetleyen bir husus. Hayat Hanımefendi değişti; ama önemli olduğu için bende değinmeden edemeyeceğim. Kitabın son cümlesi şöyle: Burada şu vecizeyi tekrarlamak yerinde olur: Vatandaş, yanlış bilgi felaket kaynağıdır; her işin evvela hakikatini ara, et, öğren, bakın. Yani burada yalnız size söylenenlerle kalmayın, arayın, biraz çaba gösterin, öğrenin diyor. Sonra da diyor ki “Hakikati ara, öğren sonra münakaşasını istediğin gibi yap.” Birincisi, yani nedir birincisi? Hakikatin aranması ve öğrenilmesi konusu senin vicdanına dayanmaktadır. İkincisi ise -yani münakaşadaki durumu ise- kişilerin elbette seviyesine yani manevî seviyesine ve irfanına yani bilgi derecesine dayanır.

Şimdi 25 Ocak 2010. Bilmiyorum katılır mısınız; ama herhâlde ihtiyaç olduğuna inanıyorum. Bence bu sözleri, Kâzım KARABEKİR'in bu sözlerini herkes büyük harflerle yazmalı ve gözünün önünde bulundurmali. Dolayısıyla ondan sonra da ilk önce vicdanına dayanarak sonra da gerçekten seviyesine ve bilgisine dayanarak hareket etmeli. Bugün buna çok ihtiyacımız olduğunu kanaatini taşıyorum.

Bu tören, bu anı nedeniyle düzenlenen ve gerçekten çok güzel duygusal anlar yaşadığımız bu panel için panelin başkanlığını yapan Sayın Prof.Dr.İlber Ortaylı'ya teşekkür ediyorum. Sayın Ortaylı, Silahlı Kuvvetlerden ne zaman bir istek gelse her zaman gelir. Aramızda olmaktan, sizleri görmekten büyük mutluluk duyuyoruz. Panelimize katılan Sayın Prof.Dr.Azmi Süslü, Prof.Dr.Reşat Genç ve Doç.Dr.Vahdet Keleşyılmaz'a gerçekten teşekkür ediyorum, panele çok büyük katkılar sağladılar. Tabi bizler için çok önemli olan unutmayacağımız, büyük bir hatıra olarak kabul edeceğimiz diğer bir husus ise bugün gerçekten İstiklal Harbi'mizin Büyük Komutanı Kâzım KARABEKİR'in iki değerli kızını Hayat Hanımefendi'yi ve Timsal Hanımefendi'yi aramızda, bu panelde görmek, onların ağızlarından hatıraları dinlemek bizler için çok değerli. Bunun yanı sıra elbette bu törene katılan KARABEKİR ailesinin diğer bütün fertlerine de teşekkür ediyoruz. Aynı zamanda Sayın Özden Hanım da yine bugün bizlerle beraber, ona da teşekkür ediyorum. Çakmak ailesinin bazı fertleri de aramızda onlara da teşekkür ediyorum. Bu tip çalışmaların, faaliyetlerin yalnız Silahlı Kuvvetlerde değil toplumumuzun bütün yerlerinde, üniversitelerde, diğer sivil toplum örgütlerinde de yapılmasının önemine inanıyorum. Bu vesileyle ben, basınımıza medyamıza da ayrıca teşekkür ediyorum. Gerçekten bu faaliyetleri yaptığımız ilk günden beri bu törenlerimizi, anılarımızı, anı faaliyetlerimizi yakinen ve ilgiyle izliyorlar. Onlara da bu törenlere katılan medya mensuplarına da hepsine ayrı ayrı teşekkür ediyor, hepinize iyi günler diliyorum.

**KÂZIM KARABEKİR PANELİ
FOTOĞRAFLARI**

